

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Etnická identita moldavských Čechů

Martin Šmoldas

**Bakalářská práce
2008**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martin ŠMOLDAS**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociální antropologie**

Název tématu: **Etnická identita moldavských Čechů**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student vypracuje práci dle následující osnovy:

1. Úvod.
2. Metodologie.
3. Teoretické zakotvení.
4. Historický kontext-Krajané v Goluboji.
5. Postavení menšiny v mnohonárodnostní moldavské společnosti.
6. Politické a ekonomické stimuly a jejich vliv na revitalizaci etnické identity.
7. Závěr.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- 1.ŠATAVA, Leoš: Jazyk a identita etnických menšin (Možnosti zachování a revitalizace). Cargo Publishers, Praha 2001.
- 2.GELLNER, Arnošt: Národy a nacionalismus, naklad. Josef Hříbal, 2.vydání, Praha 1993.
- 3.HROCH, Miroslav: V národním zájmu. NLN Praha 1999.
- 4.HROCH, Miroslav: Na prahu národní existence.Mladá fronta, Praha 1999
- 5.UHEREK, Zdeněk - VALÁŠKOVÁ, Naďa - KUŽEL, Stanislav - DYMEŠ, Pavel: Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky. Praha, EÚ AV ČR 2003.
- 6.SALZMANN, Z. Jazyk, kultura a společnost (Úvod do lingvistické antropologie). Suplement Českého lidu, roč. 83, 1996. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1997
- 7.MORAWSKI, Witold: Ekonomická sociologie (Problémy, teorie, empirie).Nakladatelství SLON, Praha 2005

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tereza Hyánková
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Abstrakt: Tato práce se zabývá etnickou identitou potomků zemědělských kolonistů z Čech, kteří se na konci 19. století usadili v Besarábii a založili zde osadu Novohrad, pozdější Goluboje. Kromě studia vlastní etnické identifikace a etnických procesů mezi krajany se práce soustřeďuje především na posouzení důsledků programu krajanské péče Československé republiky na vlastní pojetí identity mezi krajany. Dále na pochopení těch aspektů sovětské národnostní politiky, které proměnily etnicitu zdejších Čechů v právně závaznou kategorii národnosti, a na postižení současných politických a ekonomických stimulů ze strany nynějšího českého státu, jenž nejvíce přispívají k revitalizaci a proměně této identity.

Klíčová slova: etnická identita, Češi, Moldávie, Česká republika, krajané

Abstract: This thesis focuses on ethnic identity of agricultural settlers coming from Bohemia who had settled in Bessarabia and had founded the village of Novohrad which later on became Goluboye. Except for researching on the actual ethnic identity and transformation among the countrymen, the work also focuses primarily on examining the consequences of the Czechoslovak Republic Fellow Countrymen Care Program on identity understanding among the countrymen themselves. In addition, it focuses on understanding those parts of Soviet Nationality Politics which turned the original ethnicity of local Czechs into legally binding nationality, and on understanding the contemporary political and economic stimuli from current Czech state which contribute most to restoration and transformation of this identity.

Keywords: ethnic identity, Czechs, Moldova, Czech Republic, countrymen

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. METODOLOGIE	9
2.1. METODY VÝZKUMU	9
2.2. ETICKÉ STANOVISKO.....	13
3. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ	15
3.1. VYMEZENÍ POJMŮ	15
3.1.1. Vývoj studia etnicity.....	15
3.1.2. Pojem etnikum a pojmy související.....	18
3.1.3. Identita a etnická identita	22
3.1.4. Kdo je moldavský Čech?.....	25
3.2. TEORETICKÉ UCHOPENÍ KRAJANSKÉ PROBLEMATIKY	28
3.2.1. Zájem „původní vlasti“	28
3.2.2. Teoretické modely v praxi.....	29
3.2.3. Teorie národa a krajanský fenomén	32
3.2.4. Naše stanovisko	33
4. HISTORICKÝ KONTEXT – KRAJANÉ V GOLUBOJI.....	34
5. POSTAVENÍ MENŠINY V MNOHONÁRODNOSTNÍ MOLDAVSKÉ SPOLEČNOSTI.....	38
5.1. POLITICKÝ KONTEXT MOLDAVIE	38
5.2. POSTAVENÍ ČESKÉ MENŠINY V OBCI GOLUBOJE	40
5.3. ETNICKÁ IDENTIFIKACE	44
5.4. PAMĚŤ A KRAJANÉ	46
6. POLITICKÉ A EKONOMICKÉ STIMULY A JEJICH VLIV NA REVITALIZACI ETNICKÉ IDENTITY	49
6.1. KRAJANSKÁ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY	49
6.2. KRAJANSKÝ SPOLEK A JEHO PRAVOMOCI.....	50
7. ZÁVĚR	53
8. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY.....	55
8.1. LITERATURA	55
8.2. ODBORNÉ ČLÁNKY.....	57
8.3. INTERNET	58

1. ÚVOD

Následující práce se zabývá historií osídlení, tzv. etnickou identitou a její současnou povahou a funkcí u potomků zemědělských kolonistů českého původu, kteří se usadili a dodnes rozptýleně žijí mezi mnohonárodnostním obyvatelstvem jihomoldavské obce Goluboje. Samotnému rozboru etnické identifikace předcházeli systematický třicetidenní terénní výzkum v dané lokalitě a několikaměsíční srovnávací studium teoretické literatury a materiálů s obsahy příbuznými zvolenému tématu.

Samozřejmě je třeba počítat s tím, že se téma naší práce kryje se stále živým zájmem médií i laické a odborné veřejnosti o uvedenou problematiku. Odloučené krajanské větve, roztroušené po světě od Chicaga po Novosibirsk se ostatně již před vznikem Československé republiky těšily značnému zájmu buditelů i etnografů a po roce 1918 se jejich studium stalo jedním z hlavních pilířů domácího národopisu. V této podobě se pak traduje v podstatě dodnes. Především dokonce etnologové z Ústavu etnologie a folkloristiky asistovali při státem řízeném přesídlování krajanů do Čech a poznatky o své práci shrnuli v několika publikacích. Kromě práce vědců se ovšem v pravidelných periodách objevují také populární články či reportáže oslavující houževnatost českého člověka, jež ochraňuje rodný jazyk před okolními vlivy a udržuje tradice a svátky v ryzí, neměnné podobě. Již jsme přivykli sledovat každým rokem jednu z posledních (sic!) pravých českých svateb v rumunském Banátu. Známe je také stínání kohouta, dávno zapomenutý lidový zvyk z Čech, dodnes praktikovaný krajany z moldavského Goluboje. Jindy je zase okouzující síla a trvanlivost krajanských nářečí s celou řadou původních staročeských výrazů, které se tu zachovaly v živé podobě, zatímco v Čechách dávno ustoupily jazykové unifikaci. To vše pak zastřešuje symbolická identifikace krajanů s českým jazykem, českým státem či dokonce s tak moderními národními emblémy jako je státní hymna, státní vlajka či T.G. Masaryk, *prezident osvoboditel*. Není divu že, „etnografické zvláštnosti“, neboli jistá rezidua české lidové kultury v rumunských horách či kazašských stepích vzbuzují tolik pozornosti. Zároveň jsme však svědky toho, jak se české krajanské osady pomalu mění ve skanzeny „ryzí“ lidové kultury a v oblíbené destinace cestovních kanceláří. V Banátu se, snad i díky atraktivní přírodě, stává z „českého folklóru“ nepokrytý zdroj sezónní obživy tamějších obyvatel. Kazašští i volynští Češi zase díky své popularitě už přesídlují do Čech. Odlehlé sídlo Goluboje v opomíjené Moldávii tento úděl zatím ještě nečeká, avšak i zdejší krajané už nejednou pózovali

objektivům kamer i fotoaparátů. I oni se znovu učí vystavovat svoji kulturní exkluzivitu na obdiv. I oni oprašují staré zvyky, opisují staré písně a restaurují český jazyk ve snaze prokázat svoji symbolickou jednotu z vlastí původu. Každoroční svátky české lidové kultury se tak obvykle neobejdou bez přítomnosti televize či novinářů. Krajané jsou zkrátka fenomén. I proto by se mohlo zdát, že k danému tématu vlastně už není příliš co dodat. Vše již bylo napsáno a zaznamenáno. Jednoduše řečeno všechny krajanské elementy mezi krajany, všechna jejich kulturní specifika – tak jak je vymezují vůči okolnímu „živlu“ – již byla světu dávno objevena, ne-li několikrát.

Nabízí se tedy otázka. Může být takto koncipovaná práce nějakým přínosem pro vlastní studium etnicity či etnické identity nebo se de facto pokouší jen o další zápis do uzavřené kapitoly. Pokusíme se nastínit tři hlavní důvody, které studium etnické identifikace moldavských krajanů spojují s aktuální problematikou proměny etnických kategorií či vlastních etnogenetických procesů, probíhajících ve světě a jejich antropologické analýzy.

V prvé řadě budeme usilovat o nalezení souřadnic, na kterých bychom mohli ukázat určitou souvislost celého krajanského fenoménu s velkými teoretickými koncepty, jako je například nejobecnější teorie o tzv. západních a východních variantách nacionalismu¹, nebo také s o něco méně schematickými „pásmy nacionalismu“ Ernesta Gellnera². Co se týče zmíněného západovýchodního modelu, tak se i s pomocí jeho klíčového pojmu *etnonacionalismu* budeme zabývat rekonstrukcí a definicí české národnosti za hranicemi České republiky i některými kroky státních orgánů, vedenými konkrétní představou o tom, co je to etnická příslušnost.

Dalším naším cílem, který úzce souvisí s předcházejícím, bude snaha o popsání a pochopení zcela zásadní úlohy, jakou měla od druhé poloviny 20. století národnostní politika Sovětského³ svazu na ukotvení a do jisté míry i na zachování české etnické identity mezi krajany v Goluboje a jak mnohdy absurdně determinující jsou dodnes její účinky na existenční možnosti moldavských Čechů⁴. Neměli bychom také opomenout důsledky a všeobecnou nejistotu, které s sebou přinesl rozpad Sovětského svazu jakožto

¹ Viz. např.: BÁČOVÁ, V. *Etnická identita a historické zmeny: Štúdiá obyvatel'ov vybraných obcí Slovenska* (Bratislava 1996).

² GELLNER, E. *Nacionalismus* (Brno 2003) s. 67-75.

³ Viz. např.: HOBBSAWN, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780* (Brno 2000). s. 162, 178; nebo také: BARŠA, P., STRMISKA, M. *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999) s. 84, 96-98.

⁴ Srov.: ŠNIRELMAN, V., A. *Etnogeneze jakožto etnopolitika aneb proč se Sověti tolik věnovali etnogenetickým studiím*. Český lid. 1997, roč. 84, 1997, 1, s. 39-56.

nejvyšší politické autority a zjevnou nestabilitu nástupnické Moldávie, chabě odolávající agresivnímu separatismu některých svých provincií.

A konečně třetím naším, pravděpodobně trochu riskantním záměrem bude pátrání po základních impulsech, které stály u zrodu tzv.: revitalizačních⁵ snah mezi moldavskými krajany. Aniž bychom totiž chtěli jakkoli podceňovat či dokonce znevažovat upřímnou citovou, řekli bychom až bytostnou⁶ vazbu mnohých místních Čechů k českému jazyku i své kulturní svébytnosti, nesené po generace tradicí uvnitř krajanské komunity, je třeba konstatovat, že povaha etnické identifikace s „češtvím“, tak jak ji dnes víceméně intuitivně vnímáme, prošla za minulé století bouřlivým vývojem. Ten se pravděpodobně zásadně odlišoval za poslední etapy habsburského mocnářství a v samostatném československém, resp. českém státě od vzdáleného moldavského venkova. Koneckonců všechny posuny v etnické sebeidentifikaci, ke kterým došlo od první světové války mezi moldavskými Čechy bychom měli chápat prvořadě jako určitý odraz některé z vln zájmu, jež v minulém století přicházely z české strany⁷. I když se totiž může zdát, že mezi původním, neboli primordiálním etnickým vědomím a jeho konkrétním politickým uchopením je přímá spojnice a že tyto kroky tedy nejsou než přirozeným vyústěním emancipačních snah daného kolektivu⁸, mohou ve skutečnosti odrážet docela jiné zákonitosti. Například o působení vnějších faktorů, ať už budou povahy ideologické či pouhé ekonomické interakce. V souladu se současnými trendy na poli antropologického bádání bychom tedy mohli nynější revitalizaci jazyka i určitých segmentů české lidové kultury mezi krajany v moldavském Goluboje definovat jako specifický případ politizace identity, tedy strategie, ve které se určitá skupina snaží politicky dosáhnout jistého kolektivního postavení či zvýhodnění právě na základě svých kulturních specifík (většinou s poukazem na dřívější znevýhodnění). Oproti druhým bude tento případ specifický především proto, že daná skupina nespolupracuje na realizaci svých požadavků se státem, ve kterém její členové momentálně žijí, ale s jiným, jenž se navíc považuje za jejich původní vlast. Specifický bude i proto, že každá ze tří stran, které se nyní nějakým způsobem podílí na vzájemné spolupráci, tedy samotní moldavští krajané, český stát i angažovaná veřejnost, přichází s dosti odlišnými očekáváními ..

⁵ Termín revitalizace u nás nejčastěji používá prof. Šatava. Viz. např.: ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace* (Praha 2000).

⁶ Dle antropologického pojmosloví – tzv. primordiální

⁷ Které byly nejméně tři. Výjimku pak tvoří zájem moskevských akademiků v 70. letech, jejichž článek byl ovšem také přeložen do češtiny. Viz. GRACIANSKÁ, N., N., ZELEŇČUK, V., S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v moldavské SSR. Český lid*. 1974, roč. 61, č. 1, s. 176-180.

⁸ K čemuž ostatně odkazuje i výše zmíněný pojem revitalizace.

2. METODOLOGIE

Terénní výzkum, předcházející této práci⁹ nebyl natolik dlouhodobý, aby se v něm naplno uplatnily veškeré zavedené metody kvalitativního sběru empirických informací. Jeho délka rovněž neumožňovala plné ověřování všech argumentů postavených na některé z badatelských metod metodami jinými. Přesto se však většině z nich dostalo určitého prostoru a byly částečně uvedeny do praxe. Především pak strukturované rozhovory, popřípadě pak jejich biografická obměna a zčásti také zúčastněné i nezúčastněné pozorování, doplněné o dodatečné studium „oficiálních“¹⁰ pramenů.

2.1. Metody výzkumu

Samotnému zkoumání předcházelo získání základní orientace v prostředí výzkumné lokality moldavské obce Goluboje, a zároveň překonání mírného kulturního šoku z vlastní moldavské reality, podstatně vzdálené od řádu a dynamiky ekonomicky prosperujících zemí střední a západní Evropy. Následné sžívání se s novým prostředím však bylo výrazně usnadněno tím, že se celá skupina studentů, kteří se podíleli na výzkumu, rozptýlila mezi jednotlivé krajanské rodiny a u nich pak strávila převážnou část svého pobytu.

První výzkumná fáze spočívala především v posílení vlastní důvěryhodnosti v rámci rodin našich hostitelů a nejbližšího okolí, což bychom jazykem antropologie mohli označit také jako příprava terénu. Vybudování důvěrných vztahů i určitého hodnověrného postavení je pochopitelně tím prvním krokem, který předchází pronikání společenských sítí a není také žádnou novinkou, že k pochopení celku vede cesta skrze intimní svět konkrétního člověka. To se nám záhy potvrdilo, když jsme u mnohých místních lidí narazili na nepochopitelný odpor k řízenému interview. Jako všude jinde, tak ani mezi krajany z Goluboje nebyl každý zcela sdílný při tak mimořádné a nepřírozené „události“, jakou je vedení formalizovaného rozhovoru a ani u těch ochotnějších se ne vždy podařilo docílit uvolněné atmosféry.¹¹ Některé zásadní poznatky jsme potom naopak získali od

⁹ Výzkum se uskutečnil mezi 12. červencem a 12. srpnem 2006 ve zmíněné obci Goluboje.

¹⁰ Oficiálními máme na mysli takové prameny, jejichž hodnověrnost garantuje některá státní instituce, nebo se na jejich vzniku přímo podílí.

¹¹ Srov.: GUILLEMIN, M., GILLIAM, L. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky ve výzkumu*. Biograf. 2004, roč. 35, s. 22.

našich informátorů¹² jen mezi řečí. Při každodenních činnostech, postavených mimo jiné právě na vztazích vzájemné důvěry.¹³

I přes výše zmíněné metodologické nedostatky bylo vedení formalizovaných rozhovorů neboli interview ústředním pramenem poznatků pro náš výzkum a tedy i naší základní badatelskou metodou. Logicky to vyplynulo i z předmětu výzkumu, kterým bylo v první řadě artikulování vlastního postoje lidí, kteří sami sebe považovali za moldavské Čechy¹⁴ ke své, v mnoha ohledech i velmi plurální, etnické identitě. Při užití metody strukturovaného rozhovoru, jsme postupovali tak, abychom mohli v průběhu rozhovoru odpovědi a stanoviska několikrát ověřovat a podrobovat kontrole logické soudržnosti.¹⁵ Druhá část rozhovoru pak byla vedena zpravidla volně, jako tzv. narativní interview¹⁶ s důrazem na některé další skutečnosti, které mohl tazatel při své přípravě opomenout, ale pro narátory bylo důležité se k nim vrátit.

Zvláštní kategorii rozhovorů tvořila takzvaná biografická metoda, která se záměrně soustředila pouze na respondentovu retrospektivu vlastního života pomocí životopisného vyprávění. Jejím hlavním smyslem bývá obvykle ozřejmit některé důležité momenty sdílené členy společenství jako tzv. kulturní paměť. Podle Tesaře: „*Potvrzení vlastní identity čerpáme z kolektivní paměti, především z paměti kulturní, která zachycuje obraz minulosti nezprostředkovaný nám přímo jejími účastníky.*“¹⁷ V našem případě bylo tedy užití biografické orální historie¹⁸ zaměřené na některé významné detaily, které se ve společné paměti moldavských Čechů nějak podílely na vymezení identity. Například jako sdílený motiv o vlasti původu apod. Použití biografické metody však pro nás představovalo pouze okrajovou záležitost.

K zaznamenávání rozhovorů byla použita nahrávací technika, konkrétně: diktafon a videokamera. Nespornou výhodou kamery oproti diktafonu je, že kromě vlastního tedy „verbálního“ obsahu projevu, dokáže v průběhu interview zachytit i mnohé linie neverbální. Ty na pozadí dialogu signalizují například na rozpoložení narátora, nebo obecně na vnitřní

¹² Tento pojem, pocházející rovněž z antropologického pojmosloví, rozhodně nevystihuje podstatu profesionálního, natož pak osobního vztahu mezi výzkumníkem a člověkem, který je v danou chvíli objektem jeho zájmu. Je však natolik zavedený, že se jeho užití nelze vyhnout. Další pojmy sloužící jako synonyma jsou: narátor, respondent, dotazovaný.

¹³ Srov.: NOSKOVÁ, J.: *Tazatel dotazovaný – dočasní přítel?* Biograf 2004, č. 35, s.123.

¹⁴ Tj. v Moldávii žijící

¹⁵ Srov.: VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy* (Olomouc 2003) s.17.

¹⁶ K užití tohoto spojení viz. např.: NOSKOVÁ, J. *Tazatel dotazovaný – dočasní přítel?* Biograf. Biograf 2004, č. 35, s.122. V našem pojetí narativního interview jako volně vedeného rozhovoru vycházíme rovněž z Hendla. Viz. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace* (Praha 2005). s. 176.

¹⁷ TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 162.

procesy v závislosti na určitých tématech. Díky tomu se nám pak různé aspekty rozhovoru mohou ozřejmit v docela jiném světle.¹⁹ Obecným nedostatkem nahrávací techniky je však značně omezená délka nosičů, které obvykle umožňují zaznamenat pouze část rozhovoru, nebo omezená kapacita baterií pro chod těchto přístrojů. V případě banálního selhání techniky pak nezbyvá než návrat k tužce a poznámkovému bloku.

O poznání méně terénních informací než z rozhovorů jsme získávali za pomoci metody zúčastněného (ojediněle i nezúčastněného) pozorování. Na rozdíl od interview, které se v poslední době stalo obecně rozšířené ve všech humanitních disciplínách, zabývajících se kvalitativním výzkumem, je pozorování někdy považováno za praktiku, jejíž původ je spojován nejvíce právě s etnografií,²⁰ a tedy logicky i s antropologií. Její využití v našem výzkumu bylo však poněkud omezené, a to jak vzhledem k samotné délce výzkumu, tak i jeho zacílení²¹. V některých ohledech se však ukázalo jako nedocenitelná pomůcka při srovnání očividného nesouladu určitých proklamovaných stanovisek informátorů s jejich vlastním chováním. Skrze zúčastněné pozorování jsme se totiž brzy stali svědky zdánlivého rozporu mezi obecně sdílenou teorií etnické diferenciaci, procházející napříč většinou rozhovorů a každodenní žitou praxí.²² Díky volnému pohybu po vesnici jsme záhy získaly možnost vypořádat, že linie vzájemné spolupráce, popřípadě sympatie či antipatie nebyly až tolik vedeny po etnických hranicích, čemu by odpovídalo tvrzení některých respondentů, ale spíše skrze příbuzenské nebo pracovní vazby. Jednou z příčin byly bezpochyby všeobecně neuspokojivé sociální podmínky panující nejen v Goluboje, nýbrž v celé Moldávii. Ty často nutí hospodáře i k improvizované spolupráci.

Všechny tyto i další důležité zkušenosti jsme získali právě osobní účastí na chodu společnosti. Ať už pomoc ve škole, rutinní práce či při pouhý fotbalový zápas, nás postupně přiblížili k pochopení jeho charakteristických vlastností a pravidel. Co se týče nezúčastněného pozorování, pak podle našeho názoru není víceméně uskutečnitelné tam, kde se příjezd týmu badatelů stává do jisté míry senzační událostí, jako tomu bylo v našem

¹⁸ Orální historie je v podstatě výstup biografické metody, viz.např.:VANĚK, M. a kol. *Orální historie. Metodické a technické postupy* (Olomouc 2003). s. 5.

¹⁹ Srov.: KONOPÁSEK, Z. *Nesnáze s etnometodologií*. Biograf. 2005, č. 38, s.101.

²⁰ Viz. např.:SILVERMAN, D. *Ako robiť kvalitativný výskum* (Bratislava 2005). s.49.

²¹ Viz: výše, s. 4 a 5.

²² O výhodách zúčastněného pozorování hovoří podobně také Robert Murphy: „*Jedním z velkých kladů zúčastněného pozorování je to, že člověk může z interview získat přehled o normách a hodnotách lidí a potom může – tím, že pozoruje jejich chování – kontrolovat, jestli podle těchto ideálů žijí. To je věc, kterou vědci, spoléhající se na dotazníky jako na primární zdroje svých dat nemohou udělat.*“ Murphy, R., F. *Úvod do sociální a kulturní antropologie* (Praha 2004), s. 221.

případě. Po několika měsíčním pobytu by zájem samozřejmě opadl a výzkumník by pak mohl nerušeně přihlížet dění v komunitě s náležitým odstupem. To jsou jistě lákavé podmínky, do určité míry umožňující skutečně objektivní provedení výzkumu, nicméně naše rozvržení časového plánu toto zkrátka neumožňovalo.

Po skončení terénní fáze výzkumu následovala analýza a interpretace získaných dat a dodatečné studium pramenů. Pro správné zhodnocení nasbíraných materiálů je vždy důležité kriticky posoudit odraz vlastního působení v mikrosvětě zkoumané lokality. Dokonce ani při nezúčastněném pozorování totiž není možné podrobit předmět výzkumu objektivnímu zkoumání, ze kterého můžeme jednoduše vystoupit jako z rozjetého vlaku, který by dále pokračoval vlastní cestou. Terénní výzkum se mnohdy podobá spíše laboratornímu experimentu v tom, že jsou určité jeho podmínky iniciovány námi a pro nás. To přesněji znamená, že extrahování určitých klíčových problémů z celkové společenské reality je umělým procesem, který se následně promítne i do chování našich informátorů a ti potom spolu s námi mohou začít přemýšlet o některých věcech jako o kategoriích nebo fenoménech.

Ostražité vědomí výzkumníka o vlastní pozici v kvalitativním výzkumu je ve společenských vědách označováno jako reflexivita²³. V našem případě se reflexivita dotýkala především dvou věcí. První z nich byla spojena s otázkou, nakolik už dopředu intuitivně tíhneme ke golubojským Čechům jako příslušníkům stejného národa. To by totiž mohlo znamenat, že bychom jejich veřejně deklarovaná stanoviska k české národnosti považovali za stejně bezproblémová, jako je považujeme sami pro sebe. Další otázkou pak bylo, zdali naši informátoři u nás nepředpokládají určitá očekávání vůči jejich vlastnímu praktikování symbolických norem spojených s udržováním „českých“ specifík v kultuře krajanské vesnice a zdali jim pak bezděčně²⁴ nepřizpůsobují svoje chování, výpovědi i stanoviska²⁵.

Ještě dalším problémem při interpretaci našich údajů bylo, jak získané výsledky posuzovat ze širší mnohostranné perspektivy zahrnující kupříkladu státní instituce, oblastní i mezinárodní styky, komunistickou i postkomunistická politiku, ale i globalizaci, internet

²³ O reflexivitě například hovoří Guilleminová a Gillamová: „...*reflexivita znamená, že výzkumník by se měl neustále bedlivě zabývat svými vlastními kroky a jejich dopady pro průběh výzkumu a měl by je podrobovat stejnému kritickému zkoumání jako kterákoli jiná data*“ Nebo: „*Reflexivita znamená kritické rozvažování nad tím, jak badatel během výzkumného procesu vlastně poznává – kteří činitelé konstrukci vědění ovlivňují a jak jsou tyto vlivy patrné v plánování, provádění a zpracování výzkumu.*“ GUILLEMIN, M., GILLIAM, L. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky ve výzkumu*. Biograf. 2004, č.35, s. 24 a 25.

²⁴ Nebo i záměrně. Pozn. Aut.

²⁵ Což bychom mohli označit za běžný pozůstatek normativního národopisu. Pozn. Aut.

atd. Americký antropolog Michael Agar takto široce pojatý postup, který je dnes již samozřejmostí, nazývá v opozici vůči uzavřenému kruhovému bádání „plektrum“. Podle Agara se plektrum „dotýká každodenního života svým užším koncem, načež šplhá do výšky k institucím a záležitostem politické ekonomie, které mají nějaký vztah k pozorovaným faktům.“²⁶. Užití rozšířeného pojetí výzkumu pro nás nepředstavovalo žádný výjimečný paradigmatický posun, neboť jsme již od začátku počítali s působením nejrůznějších nelokálních faktorů na zkoumanou oblast, včetně již zmiňované sovětské národnostní politiky, sociálních problémů v zemi i specifických vazeb na Českou republiku, vyplývajících z postavení krajanské obce. Informace pro naše mnohostranná srovnání jsme získávali také studiem pramenů, a to jak studiem oficiálních zdrojů tak i teoretické literatury.

2.2. Etické stanovisko

K vymezení eticky akceptovatelného chování v terénním výzkumu obvykle slouží nejrůznější etické kodexy nebo profesionální ustanovení vysílající, popř. sponzorující organizace, k jejichž dodržování se zavazujeme ještě před započítím samotného projektu. Tato tzv. procedurální²⁷ etika se obvykle váže na výzkumy, při nichž lze počítat s tím, že jejich výstupy budou uvedeny do praxe, jako například u nejrůznějších podniků zaměřených na mapování ohnisek sociálních problémů, nebo u různých rozvojových projektů apod. U výzkumů, jejichž provedení i využití se dotýká pouze akademického prostoru, což byl případ i naší práce, je situace poněkud komplikovanější. Studenti se totiž při výuce obvykle seznamují s profesním antropologickým kodexem, nicméně k jeho dodržování je nic nezavazuje a ani vysílající instituce na ně obvykle v tomto ohledu neklade žádné zvláštní požadavky. Důvodem může být i omezená možnost postihovat studenty, kteří na výzkumu přímo neprofitují za nedodržování etických pravidel jakýmkoli sankcemi²⁸. U profesionálních výzkumů, které jsou vlastně pro vědce zdrojem obživy, může být postihem jednoduše pozastavení projektu, ale ne tak pro studenty, kteří si

²⁶ AGAR, M. *Dát etnografii nový rozměr aneb od kruhu k plektru*. Český lid. 1991, roč. 78, č. 2, s. 78.

²⁷ Např.: GUILLEMIN, M., GILLIAM, L. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky ve výzkumu*. Biograf. 2004, č. 35, s.12 a 13.

²⁸ Pokud by bylo například dodržování určitých kodifikovaných etických pravidel striktně vyžadováno a jejich případné nedodržení sankcionováno například vyloučením z univerzity, je jisté, že by se studenti odmítali terénních výzkumů účastnit. A to už jen z toho důvodu, že posouzení případného etického selhání v tak vypjatých situacích, jaké někdy přináší terénní praxe v cizí kultuře, je velice ošemetná záležitost.

Pozn.autora.

náklady výjezdu hradí částečně nebo i úplně sami. V tom případě platí, že hlavním zdrojem výzkumníkova etického stanoviska se, kromě doporučení zkušenějších pedagogů, stává jeho vlastní svědomí a zdravý úsudek. Svědomí proto, že si již dopředu stanovuje určitou mez, za kterou se při získávání terénních informací jednoduše nechce dostat a zdravý úsudek proto, aby v naprosto cizím prostředí při postupném rozpadu známého světa hodnot a komunikace ještě dokázal rozpoznat její obrysy. Navíc: „*Meniace sa zameranie záujmu a prístup počas kvalitatívneho výskumu znamená, že pravdepodobne dojde k vzniku nových a neočakávaných etických dilemat v priebehu nášho výskumu.*“²⁹ Nejobecněji řečeno tedy platí, že tam, kde kvůli odlišnému kulturnímu prostředí - a stejně tak i kvůli změnám v našich postojích ke zkoumané problematice- dochází k rozostření našich původně jasně vymezených etických zásad, snažíme se o jejich novou konfiguraci, která by lépe odpovídala změněným podmínkám. Tato otázka by však zabrala ještě mnoho stránek textu, které v závěru kapitoly raději věnujeme uvedení konkrétních informací o dodržování základních, etických zásad v průběhu našeho výzkumu v krajanské obci Goluboje. Například, že účast respondentů na rozhovorech i dalších výzkumných aktivitách byla zcela dobrovolná a že jejich spolupráce nebyla podnícena žádným finančním stimulem. Všichni dotazovaní souhlasili s nahráváním na kameru či diktafon a ke zpracování získaných informací pro výzkumné účely neměli žádné výhrady. Po předchozím uvážení jsme se však rozhodli nezveřejňovat jména respondentů se kterými jsme vedly výzkumné rozhovory.

²⁹SILVERMAN, D.: Ako robiť kvalitatívny výskum (Bratislava 2005). s. 215.

3. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ

3.1. Vymezení pojmů

Všechny čtyři pojmy, které jsme užili již v názvu této práce včetně adjektiv a jejich vazeb si hned zkraje říkají o určité terminologické zarámování. Spojení etnická identita i vlastní termín identita patří v současných společenskovědních disciplínách ke zdaleka nejfrekventovanějším pojmům, jejichž přesné vyznění se může podstatně lišit mezi různými vlivnými školami, jednotlivými obory nebo i autor od autora. Jejich teoretickým uchopením jako z větší části instrumentálních a flexibilních společenských nástrojů se asi nejvíce blížíme angloamerické tradici zkoumající převážně politickou stránku věci³⁰. Zájemem o narativní aspekty problému se však také dotýkáme aktuálních trendů z oblasti studia paměti³¹, které se šíří převážně z frankofonních oblastí a k vymezení vlastní etnicity a jejich charakteristik hledáme zdroje rovněž v pracích vzniklých na české akademické půdě. S posledním souvisí mimo jiné i hledání odpovědi na, pro nás důležitou otázku, co to přesně znamená být Čechem, která se však svou povahou může, jak si ještě uvedeme, značně lišit u antropologa, vlastence či ministerského úředníka, přičemž ještě zodpovíme i otázku, co by také mohlo znamenat být moldavským Čechem.

3.1.1. Vývoj studia etnicity

Nejprve si však načrtneme vývoj a funkci výrazu etnikum či etnický, které nám ostatně v dalším textu poslouží k základní kategorizaci. Zatímco v současnosti se za etnickou považuje jakákoliv kulturně-jazyková skupina, která sama sebe vymezuje vůči ostatním podobným skupinám a je jako taková respektována bez ohledu na to, jestli její emancipační snahy vyústily ve vlastní stát či nikoli, nese si pojem etnikum z minulosti určitý pejorativní nádech svědčící o jeho využívání v dichotomii vyspělý/zaostalý neboli státotvorný/podřízený, které se ostatně v laickém chápání podrželo dodnes. V hierarchii lidských kolektivit stála tedy dříve etnická skupina níže než národ budující základy

³⁰ Z britských autorů jmenujme například E. Gellnera, nebo E. Hobsbawna. Z českých autorů zastupujících tuto myšlenkovou orientaci je třeba vyzdvihnout především P. Baršu a P. Lozoviuka.

³¹ Problematice paměti se důkladně věnuje francouzský historik J. Le Goff. Z českých potom hlavně M. Vaněk, nebo Z. Konopásek.

vlastního státu nebo obecně níž než společnost moderní, městská, procházející neustálým vývojem. V protikladu k lineárně rozvíjejícím se společnostem stála etnika uzavřená v kruhu svých reprodukováných hodnot a tradic, které je držely stranou od dějinných procesů, respektive byla v duchu kulturního evolucionismu považována za nižší, nebo nejnižší vývojový stupeň, který teprve čeká na dobu svého plného rozkvětu. Jak tedy vidíme, bylo užívání termínu etnikum v koloniální Evropě spojeno s kulturním šovinismem, nebo i s rasizmem, ovšem kořeny této manipulace je třeba hledat již ve středověku: „...do latiny byl tak převzat výraz *ethnicus* přímo jako označení pohanů...“³², nebo dokonce již v antickém Řecku: „...funguje přídomek „etnický“, jako ekvivalent řeckého *ethnicos*, které v protikladu k *ethnos* jako národu označovalo příslušníky cizích a kulturně nižších skupin, „pronárodů“, pohanů, barbarů...“³³, z čehož pak obvykle vyplynulo, že: „Dominantní skupina se ztotožňuje s celkem společnosti – národem, *ethnos*, zatímco od ní se lišící skupiny staví do role podřízených a zaostalých pronárodů – *ethnikos*.“³⁴ Tyto tendence se pak znovu objevují v novověku a postupně jak pronikají i do vědeckého diskurzu, stávají se akademickým zdůvodněním a ospravedlněním imperialismu, kolonialismu i zmíněného rasizmu. „...neologismus *ethnie* (jemuž víceméně odpovídá české etnikum), měl označovat společenství, mezi jehož příslušníky se pod vlivem historických okolností vyvinulo pouto vzájemné solidarity. Z něho odvozené výrazy začaly v nové vědě, etnologii (a později antropologii), nahrazovat především pojem kmen, nebo šířeji kulturní skupinu, která nedosáhla státnosti.(...)Zdědil také názorový kontext, v němž se utvářely i termíny pohan, rasa a primitiv, to znamená, že sloužil především k označení „primitivních“ či „archaických“ nezápadních, nebělošských, mimoevropských společenství.“³⁵ Ve střední a východní Evropě, jež neměli takovou zkušenost se zámořskou expanzí se v nové společenské vědě - národopise neboli etnografii - etnické nechápalo skrze rasu, ale spíše jako lidové, protonárodní. Například jako místní nářeční podskupiny, což ale vlastně také odkazovalo k dualitě rozvinutý – zaostalý. A to ačkoli byla tato zaostalost chápána jako původní čistota a nezkaženost, k níž se pak vracela mnohá obrozenecká hnutí. Takovéto chápání etnicity bylo poté, i když z odlišnými, přísně racionálními a teoreticky rovnostářskými obsahy, rozvinuto v socialistických státech bývalého východního bloku. Především v Sovětském svazu byla otázka etnických skupin a

³²TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 16.

³³BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999). s. 65.

³⁴Tamtéž, s. 74.

³⁵TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 17.

autonomních skupin nedosahujících „...úrovně „národa“...“³⁶ a národů poměrně detailně rozpracována, přičemž každá s těchto kategorií mohla vznášet jiné nároky, i když byla proklamována jejich přibližná vzájemná rovnost, čemuž se budeme ještě věnovat později.

S dalším přístupem k chápání *etnického* pak také přišli ve dvacátých a třicátých letech odborníci z tzv. Chicagské školy urbánní sociologie, kteří studovali integrování přistěhovalců v „tavícím kotli“³⁷ americké společnosti. I pro ně znamenalo „etnické“ zvláštní protiklad, tentokrát vůči rozvinuté průmyslové civilizaci. „*Pojem etnický zde byl spojován jednak s kulturními zvláštnosti přistěhovalců, jednak s rasově odlišnými menšinami – indiány, případně černochoy. Zdomácněl tedy v této době ve významu rasové, kulturní, nebo národnostní menšiny, tedy skupiny stojící mimo vlastní americkou společnost nebo na jejím okraji.*“³⁸ Teprve po druhé světové válce se v evropské vědě začíná hovořit o etnicitě jako univerzální kategorii, k čemuž zřejmě přispěl také rozklad koloniálních říší a s tím spojený reflexivní obrat ve společenských vědách. Hlavně od šedesátých let se pozornost etnologie a antropologie zaměřila do nitra mateřských společností, uplatňující při tom stejnou metodologii i terminologii jako předtím u „exotických“ pospolitostí. Ovšem s tím rozdílem, že se však mezitím tyto exotické společnosti přiblížily svou nacionalistickou kulturou dřívějším velmocím. Svět se pozvolna měnil. Západní Evropou otřásaly vlny až militantního *etnoregionalismu*³⁹ a studium etnických procesů oživil v devadesátých letech rovněž krvavý rozpad Jugoslávie a národnostní pŕtky v postsovětském regionu. Do popředí zájmu se dostává etnicita jako jedna z forem sociální identity, která se (hlavně pod taktovkou Fredericka Bartha⁴⁰) od nynějška považuje za pružnou a situační. Vyvrcholením společensko vědního obratu se pak stává dekonstrukce národa, do té doby nediskutované základní politicko-organizační jednotky a historická analýza nacionalismu v pojetí E., Gellnera, M., Hrocha a dalších.

Paralelně existujících definic etnicity či etnika je tedy v současnosti mnoho. Mezi jinými je vhodné uvést například ty od Antony D. Smithe⁴¹, nebo Pierre van den Bergha⁴² aj. Naším potřebám však nejlépe vyhovuje etnická teorie vypracovaná kolektivem autorů

³⁶ Tamtéž, str.: 19.

³⁷ KOLEKTIV A. *Velký sociologický slovník* (Praha 1996). Heslo: *Melting pot*. s. 605.

³⁸ TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 18.

³⁹ Viz. např.: LOZOVIUK, P. *Etnoregionalismus a globalizace*. Střední Evropa. 2002, č 113, s. 59-71.

⁴⁰ V roce 1969 editoval Barth přelomový sborník - *Ethnic Groups and boundaries*(1967)

⁴¹ Podle Smithe má etnicity šest základních komponent. Jsou to etnonymum, mýtus o společném původu, sdílené dějiny, charakteristická sdílená kultura, asociace s určitým územím a pocit solidarity. Viz. TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 18.

⁴² „Modelovým etnikem je...skupina se společným původem, spjatá sociálně příbuzenskými sňatky a prostorově teritoriem.“ - TESAŘ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 19.

okolo Etnologického ústavu AV ČR pro časopis Český lid v roce 1991⁴³. Disponuje totiž za prvé poměrně propracovaným a systematickým pojmovým aparátem, protože byla do jisté míry koncipována jako slovníček základních pojmů a za druhé je neodmyslitelně spjata se studiem krajanských pospolitostí, neboť vznikala v době, kdy se připravovala první fáze tzv. přesídlovacího, reemigračního programu pro Čechy žijící v ohrožených nebo rizikových oblastech Ukrajiny a Kazachstánu⁴⁴. Je pochopitelné, že vzhledem k datu svého vzniku teorie již poněkud zestárla, nicméně i tyto určité odlišnosti od teorií soudobých i některé její přinejmenším diskutabilní části nám poslouží k vícestranému výkladu problematiky. Zároveň se pokusíme poukázat na určitou podmíněnost zmíněné teorie.

3.1.2. Pojem etnikum a pojmy související

Podle Hubingera je etnikum „*souhrn lidí kteří mají společnou etnicitu a etnickou příslušnost, odlišnou od jiných analogických skupin*“⁴⁵ s tím, že spojení etnická skupina je pro etnikum v podstatě synonymem⁴⁶. Charakteristikou etnika je tedy jeho etnicita, která je „...*komunikovanou kulturní diferencí i komunikovanou kulturní totožností*“, nebo přesněji řečeno „...*vzájemně provázaný systém kulturních..., jazykových a teritoriálních faktorů a historických představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“⁴⁷. Další charakteristikou etnika je také etnická příslušnost jeho členů, která je „*sounáležitost jednotlivce s etnickým společenstvím na základě objektivních a subjektivních komponentů jeho etnicity*“⁴⁸. Těmito komponenty jsou obvykle myšleny jazyk a sdílená kultura jako objektivní složky vymezující hranice mezi kolektivitami a tzv. etnické vědomí (sounáležitosti), které je jako mentální, subjektivní složka důležité pro jednotlivé členy pospolitosti. Co se týče etnické

⁴³BROUČEK, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid. 1991, roč. 78, č. 4, s. 237-258.

⁴⁴ Viz. např.: Uherek, Z., Valášková, N., Kužel, S., Dymeš, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky* (Praha 2003).

⁴⁵HUBINGER, V. *Etnikum*. In Brouček, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 1991, roč. 78, č.4, s. 244.

⁴⁶ Ačkoli proti tomuto názoru stojí například tvrzení Jana Průchy: „*V české a evropské(kontinentální) terminologii je však jemné významové rozlišení: Etnikum je výraz označující obvykle společenství rozvinuté na úroveň národa (např.: Češi), kdežto výraz etnická skupina často označuje ta společenství, která do úrovně národa nedospěla (např. Romové v ČR nebo Laponci ve Finsku či Švédsku.*“ PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů* (Praha 2004). s. 51.

⁴⁷ Kolektiv autorů: *Velký sociologický slovník I* (Praha 1996), heslo: Etnicita, str. 275

⁴⁸BROUČEK, S. *Etnická příslušnost*. In BROUČEK, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid. 1991, roč. 78, č.4, s. 241.

příslušnosti, tak ta je administrativní praxi považována obvykle za národnost, která je například ve Francii uváděna jednoduše jako státní příslušnost. V postkomunistických zemích pak jako určitá „*kmenová*“⁴⁹ (etnická) podsložka státního národa, nebo jako zdůraznění místa původu u přistěhovalců s uděleným občanstvím. Uvádění specifické národnosti je ovšem v těchto případech více méně dobrovolné. Týká se tedy převážně subjektivní složky etnicity, etnického vědomí, neboť je obvykle jednoduše zaměnitelné za příslušnost ke státnímu národu⁵⁰. V bývalém Sovětském svazu byla ovšem etnická příslušnost neboli národnost jedinci pevně přisouzena úředním rozhodnutím, a to nejen na základě objektivních komponent (jazyk, kultura), ale posléze dokonce po krvi, když se dědila doslova „z otce na syna“. Právě posledně zmiňované je velice důležité pro naše uvažování o etnicitě moldavských Čechů, protože pro nědo jisté míry vytvořilo určitý sebe-reprodukcující vzorec vlastního chápání etnické příslušnosti. Obecně lze říci, že česká etnická příslušnost v Goluboje je založena na objektivních složkách jazyka a původu a subjektivní složce etnického vědomí, neboť význam specifických kulturních prvků je, jak si ještě uvedeme v tomto případě, marginální. Za Čecha je tedy sám sebou i okolím bezpečně považován ten, kdo hovoří česky a za rodiče má alespoň jednoho Čecha. Za Čechy však nejsou považováni ti, kteří sice česky hovoří, ale nemají ani jednoho předka mezi těmi, kteří byly za Čechy považováni, přičemž se obvykle poukazuje na to, že se česky jenom naučili od svých sousedů⁵¹. Složitější situace nastává tam, kde je Čechem pouze jeden z rodičů, tedy tam, kde se objektivní komponenta původu stává poněkud nejistou. Když je v takovémto případě poukazováno na to, že by potomek mohl sdílet vlastně i etnicitu svého druhého rodiče, respondent argumentuje záznamem národnosti ve svém pase: ⁵² „V2: *A nejste napůl Čech a napůl Ukrajinec? I: Ne, ne, ne. To se neznáčí nikde. V2: Jste jenom Čech? I: Jenom Čech. Já mám v pasportě jenom Čech zapsaný. V2:*

⁴⁹ Tamtéž, s. 241.

⁵⁰ Na příklad v České republice si lidé, kteří sami sebe, ať už podle objektivních (jazykových, kulturních), nebo subjektivních (vědomí příslušnosti a sounáležitosti) kritérií považují za Romy, nebo jsou za Romy, podle objektivních (jazyk, kultura) kritérií považováni svým okolím, mohou zvolit mezi národností českou a nebo romskou čistě podle svého osobního rozhodnutí. Pozn. aut.

⁵¹ Nebo nověji na volně přístupných kurzech českého jazyka v místní škole. Pozn. autora

⁵² Výzkumníkova potřeba jasného definování narátorovy identity či jeho postavení ve společenském kontextu, patří podle nás k nejspornějším metodologickým technikám při interview. Obecně totiž platí, že sociální atributy jedince i na obecné úrovni se vyznačují nepříliš exaktním vymezením a více méně intuitivním chápáním, jinak by se totiž do jisté míry ztrácel jejich funkční, normativní rozměr. Tím, že badatel využívá svůj výcvik v analytickém myšlení k přímé konfrontaci respondenta s logickou nesystematičností jeho výpovědi, ho může bezděčně přinutit k tomu, že se svou pozici začne opírat o nejpravděpodobnější ověřitelná fakta, jako je v našem případě důkaz o etnické příslušnosti záznamem v pasu. Z výsledku takto uměle navozené konfrontace však jen stěží můžeme usuzovat o skutečném pojmání vlastní etnicity. Metodologická pozn. autora

*A cítíte se Čech? I: Čech. Já jsem v pasportě, já jsem Čech.*⁵³ Ještě jiná je pak podoba identifikace u mladých lidí, kteří sice mají alespoň jednoho rodiče Čecha, nicméně český jazyk ovládají málo a pro zápis národnosti v pase se mohou sami rozhodnout: *„I: ...u nás kdo chce, no, když my nemáme pasport my nevíme. No, tatínek a maminka je razné nacioanále. I my do pasparta, my můžeme vymyslit. Chci-li být Moldovanka ili Češka. Já myslim, myslim, myslim i když pasport, na pasportě, já můžu napsat Moldovanka ili Češka. Jestli já napsala Češka, řeknu, že já Češka. Tak jak chci. V: A proč jsi se rozhodla, že budeš Češka? I: No protože já Češka jsem. V pasportě napsáno, že já jsem české. V: No a proč je tam napsáno, že jsi Češka? Proč ne Moldavka? I: A protože já tak zachcela, zachtěla. U mě maminka Češka i já můžu napsat Češka a já napsala Češka.*⁵⁴ Jak tedy vidíme u těch lidí, jejichž nejistota je spojena s absencí autority, jež by garantovala stvrzení a vymezení jejich příslušnosti, se zápis v pase stává s trochou nadsázky momentem etnogeneze. Na celé situaci je však paradoxní, že se aktem svobodné vůle stvoří psychologicky i sociálně závazná kategorie, což můžeme považovat za jeden z nejmarkantnějších pozůstatků sovětské národnostní politiky⁵⁵.

Mezi důležitými pojmy, které se již vyskytly v textu je potřeba si ještě objasnit termín etnické společnosti. Tento výraz totiž asi nejvíce odpovídá doznívajícímu tuzemskému pojetí etnické a národní problematiky. Zároveň je také evidentně svázán právě s etnologickým zkoumáním krajanských komunit ve východní Evropě i střední Asii, jako rozptýlených fragmentů českého národa. V Hubingerově definici, je etnické společenství *„označení části etnika, tj. skupiny osob se stejnou etnicitou, ale existujících jako součásti různých etnosociálních útvarů...Jejich hlavními charakteristikami jsou stejná etnicita všech členů, vědomí sounáležitosti jednotlivců se společenstvím i jednotlivých společenství s ostatními společenstvími téhož etnika, a prostorová odloučenost nebo diskontinuita jednotlivých společenství.*⁵⁶ U takto definovaných společenství se nabízí v zásadě dvojí interpretace. Je jisté, že obě se budou dotýkat území, se kterým je dané etnikum nějakým způsobem propojené. U první z nich se můžeme domnívat, že etnickými společenstvími mohly být například Židé, rozptýlení dříve po celém světě v jednotlivých diasporách, jejichž pojiťko ve formě pomyslného území bylo spíše symbolické. Nebo také třeba

⁵³ Terénní záznamy Štěpánky Plaché. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety. Vysvětlivky: V2: výzkumnice. I: respondent

⁵⁴ Totéž. Vysvětlivky: V: výzkumnice. I: respondentka

⁵⁶ HUBINGER, V. *Etnikum*. In BROUČEK, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 1991, roč. 78, č.4,s. 243.

Kurdové, kteří sice obývají poměrně ucelené teritorium, avšak jeho kompaktnost je vzhledem k tomu, že se rozkládá na území celkem tří autoritativních států spíše geografická než reálná. Pravděpodobnější možností je však představa, ke které se zřejmě přiklání i autor zmíněného odborného textu. Ten chápe etnická společenství jako malé části etnika z nějakých důvodů odříznuté, mnohdy i tisíce kilometrů od svého centrálního „etnického území“: „*Množství etnik neexistuje v podobě kompaktních uzavřených celků. Pravidlem je spíše existence různě početných skupin uvnitř i vně jejich etnického území. Tato území označujeme pojmem „etnické společenství“.*“⁵⁷ Co by mělo být oním *etnickým územím* tu však není vůbec jasné. Obecný trend, dominující od první světové války politickému myšlení napoví, že vyvrcholením etnické, potažmo národní emancipace by mělo být prohlášení historického území etnika za národní stát. Je tedy vzdálený národní stát, oním hlavním etnickým územím? Má tedy být pro moldavské Čechy hlavním *etnickým územím*, ztracenou vlastí Česká republika? Hubinger po tom rovněž pátrá: „*Jinou otázkou pak je, jaké je konkrétní sociální a politická organizace daného společenství, zda je budeme považovat za národ (čili budeme-li ztotožňovat část etnika se státem), za částí jednoho národa (který pak není vázán na existenci svého státu), za národnostní menšiny nebo za něco dalšího.*“⁵⁸ Jaké však bude nejnaternější chápání *etnického území*“u různých jednotlivců je také otázka. Etnické území můžeme považovat za skupinově udržovanou představu o pravlasti původu, o domovině, o místě zrodu národa. Máme tedy co dočinění s kulturní pamětí, která symbolicky propojuje množství lidí s jediným prostorem. Jak je to však s částí etnika, s etnickým společenstvím, které je trvale odloučené od své etnické, „původní vlasti“? Žije tato pospolitost ve stavu trvalého vyhnanství, jsou její příslušníci trvalými utečenci? Je jisté, že po několika generacích se motiv pravlasti stává symbolickým pojítkem, které spíše udržuje kulturní jednotu dané skupiny. Navíc musíme uvažovat také takto: Etnikum se skládá z konkrétních jedinců. Lidí, pro které může být vlastní chápání domova v příkrém rozporu s onou kolektivní domovinou, představou pravlasti. Každý si klade otázku po tom, kde je skutečně doma. Můžeme ale říkat domov místu, kde jsme nikdy nebyli a je vzdálené několik tisíc kilometrů jenom proto, že tam lidé mluví stejným jazykem? Ostatně s tím také souvisí ještě jeden nedostatek uváděného pojetí etnického společenství. Pokud bychom totiž etnikum považovali za reálně existující pospolitost, neměli bychom u něj také předpokládat existenci určitých specifických

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ HUBINGER, V. *Etnikum*. In BROUČEK, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 1991, roč. 78, č.4,s. 243.

funkčních složek. Takových, které by propojily vlastní členy etnického společenství i jednotlivé části etnika i jinými než symbolickými vazbami? Takových, které se týkají například nejrůznějších aspektů každodennosti? Neměli bychom předpokládat existenci funkčních komunikačních kanálů, umožňujících vzájemnou interakci utvrzující pospolitost? Neměli bychom se domnívat, že etnikum je prvořadě sociálně funkčním mikrosvětlem? V tomto bodě se zřejmě zásadně odlišuje pojetí kulturologické (symbolické) od sociologického (reálné funkce i vztahy), respektive jsou ve vzájemném poměru podobně jako status a role. Tohoto rozporu si ve své definici si všímá i V. Hubinger, když říká: „Všechny tyto skupiny (lidí českého původu žijících v zahraničí-pozn.aut.) i jednotlivce z analytických důvodů nazýváme „etnická společenství“, i když ze striktně sociálního hlediska nemusí skutečná společenství tvořit.“⁵⁹

3.1.3. Identita a etnická identita

Pojem identita je, jak jsme již uvedli, ve společenských vědách jedenadvacátého století jedním z nejužívanějších. Jeho využití je dokonce natolik frekventované, že se stal součástí „laické“ diskuse. Běžně se mezi lidmi mluví například o ztrátě identity, nebo tzv. krizi identity, což bychom mohli považovat za ukazatel absence zřetelných orientačních vodítek ve světě přesyceném jazyky, hodnotami a informacemi. Těžko posoudit, zdali je toto obecné chápání spojeno spíše s psychologickým pojetím osobní identity, nebo se společenským, kolektivním vymezením identity kulturní. V životě člověka je takovéto dělení patrně bezpředmětné, neboť tyto dva póly nefungují odděleně, ale jsou naopak jeden druhému integrální součástí. Toto členění je spíše teoretickým produktem specializovaných humanitních věd, pro které slouží obě složky jako jakýsi ideální model. V některých případech se však může dostat i na oddělení pólů identity v praxi. V běžném životě tuto diferenci postihl Paul Riceour: „Otázku „kdo?“ lze položit v 1. osobě jednotného čísla, anebo 1. osobě množného čísla, „my“.“⁶⁰ Rovnocennost položených otázek je však jen zdánlivá, neboť je třeba konstatovat, že vymezení identity sociální, pokud k něčemu takovému vůbec dochází, je vlastně mnohem snazší a také mnohem častější než u identity osobní. Jistě, pokud na nás někdo zavolá v davu lidí, jsme schopni vyčlenit sami sebe mezi ostatními. Člověk pochopitelně ví, že on je Já. Zmíněný případ by se ovšem více dotýkal

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ RICEOUR, P. *Křehká identita. Úcta k druhému a kulturní identita* (Praha 2000). s. 9.

otázky „kde jsi?“, než otázky „kdo jsi?“. Na otázku „kdo jsi?“, která by ostatně takto položená spadala spíše do světa literatury, by většina z nás pravděpodobně odpověděla skrze sociální kategorii, například národnost: „*Jsem Čech*“, nebo pracovní, popřípadě třídní zařazení: „*Jsem podnikatel, student, jsem dělník*“, možná také přes rodinné vazby: „*Jsem otec..., manžel, ...strýc*“. S největší pravděpodobností by však tato otázka měla charakter situační a týkala by se proto především naší momentální role. V církevním sboru tak můžeme být například: „*bratři a sestry*“, za zdmi kostela pak už méně. Je možné být dopoledne středoškolským učitelem a v podvečer studentem univerzity. Dokonce i v případě, že oceníme svoji jedinečnost: „*Jsem umělec*“, máme tím na mysli spíše společenský obsah této naší identity, nežli vlastní náplň uměleckého nadání. A navíc: „*Teorie identity byla rozpracována...jako objasnění toho, jak jedinec vnímá své vlastní postavení v síti sociálních rolí a vztahů.*“⁶¹ Je tedy skutečně osobní identita vůbec možná, nebo se nanejvýš spokojíme se zvoláním: „*Já, jsem Já!*“⁶²? Odpověď je třeba hledat v určité ideové provázanosti veškerého lidského jednání. Podle Riceoura „...*identita se sebou...vrcholí tam, kde self se v reflexi poznává jako stále stejné i na různých místech a napříč časem. Kontinuitu existence a permanenci sebe sama zajišťuje paměť.*“⁶³ To pravděpodobně znamená, že se osobní identita týká jistých neměnných složek našeho Já, tedy v podstatě našeho charakteru.⁶⁴ Ústředním bodem osobní identity je proto určitá míra autenticity v jednání, a to nejlépe za každých okolností. Krizí identity potom rozumíme stav, kdy je naše přesvědčení o univerzální platnosti vlastního morálního přesvědčení zpochybněno, jako například v případě tzv. kulturního šoku. U kolektivní identity lze jen těžko předpokládat existenci takového ústředního jádra, zvláště v dnešní době, kdy je tato identita obecně považována za plurální a proměnlivou. Jestliže ovšem také souvisí s pamětí „*Paměť přece není jenom osobní soukromé vzpomínání, ale také připamatování, komemorace, tj. paměť sdílená*“⁶⁵, nemůže být tato identita natolik tvárná, abychom členství v jakémkoli kolektivu, jednoduše hodnotili stejným metrem. Moderní sociální vědy jsou přesto přímo posedlé zkoumáním (tak nepravděpodobné) identity například

⁶¹ PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů* (Praha 2004). s. 120.

⁶² POLÁČEK, K. *Bylo nás pět* (Praha 1986).s.

⁶³ RICEOUR, P. *Křehká identita. Úcta k druhému a kulturní identita* (Praha 2000). s. 11.

⁶⁴ Pochopitelně, že i charakterové vlastnosti procházejí neustálým vývojem. Tento vývoj je však z větší části zásluhou vědomé reflexe našich předchozích zkušeností. Je ovšem pravda, že větší část morálních hodnot můžeme, alespoň z antropologické perspektivy považovat za hodnoty kulturní, které si tedy osvojujeme výchovou, vzděláním i vůbec v procesu akulturace. Identitní jádro jedince, však může spočívat v tom, které hodnoty a jakým způsobem si v procesu vybírá. Pozn.aut.

⁶⁵ RICEOUR, P. *Křehká identita. Úcta k druhému a kulturní identita* (Praha 2000). s. 11.

nejrůznějších zájmových skupin, výhradně skrze rituály a symbolické stvrzování pospolitosti. Máme tak komunity horolezců, identitu nohejbalistů či „metalistů“, komunikační strategie trampů nebo pozemních hokejistů. Někdy jako by se pozapomínalo, že tito lidé tráví většinu svého života v pracovním oděvu, nebo se svými blízkými, kde hrají úplně jiné role, než při svých odpoledních zálibách. Málokteré z těchto „identit“, nebo přesněji jejich odnoží jsou tak bytostně zažívány jejich nositeli jako ty, jenž jsou sdílené s jinými od útlého věku. Málokteré bývají tak vyhraněné jako ty, které se stávají politickými činiteli. A málokteré z těchto identit jsou také tak důležité jako ty, které přinášejí, nebo naopak odnášejí různé výhody. Z nich je v našem světě patrně stále ještě nejdůležitější a také nejzřetelnější identita etnická.

Vidíme tedy, že *eticita* zdaleka není totéž, co členství v zájmovém kroužku. Dokonce lze říct, že je „*osobným i skupinovým identifikováním jednotlivca, ktoré je dané narodením sa do istej kultúry, do istého spoločenstva.*“⁶⁶ To ovšem neznamená, že by jediná etnická identita musela být nutně bezvýhradná. „*Žádná teorie ...nepředpokládá, že by lidem byla vrozená potřeba konkrétní formy identity, například etnické.*“⁶⁷ Naopak, u identit kolektivních bychom měli počítat s určitým vrstvením, fungujícím podobně jako množiny a podmnožiny. Takto sice může jedna z identit, v pomyslné hierarchii nejprimárnější, za určitých okolností absolutně převážit nad ostatními, avšak tyto okolnosti také vůbec nemusí nastat, a mohou tedy zůstat čistě hypotetické. Navíc role identit mohou být rozděleny také podle symbolického prostoru na „*tři základní roviny, v nichž se mezi lidmi obecně – dnes, stejně jako v minulosti, v tzv. moderních i tradičních společnostech – odehrávají sociální interakce: rodinnou (klanovou), asociativní (náboženskou) a veřejnou(...).*“⁶⁸ Fundamentálnímu chápání etnické identity také často brání žitá praxe v mnohonárodnostních společnostech, kde jsou lidská sídla natolik etnicky rozrůzněná, že se v rodinách mluví u stolu běžně i dvěma, třemi jazyky. Ještě jiná je pak situace u tzv. multikulturních společností, které odsunují vyhraněné kolektivní identity jako jsou etnické nebo náboženské do soukromého prostoru, nebo je přímo podřizují loajalitě ke státu: „*U skupin pocházejících z agrárních kultur je... podmínkou občansko – politické i sociálně-ekonomické integrace posun jejich příslušnosti od plné k symbolické podobě...a to automaticky znamená zaujetí odstupu od tradičního způsobu života těchto komunit, ne-li*

⁶⁶ BÁČOVÁ, V. *Etnická identita a historické zmeny: Štúdia obyvateľov vybraných obcí Slovenska* (Bratislava 1996).

⁶⁷ TESARĚ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 52-53.

⁶⁸ TESARĚ, F. *Etnické konflikty* (Praha 2007). s. 53.

jeho částečné nebo úplné opuštění“.⁶⁹ Ve všech těchto případech by se etnická identita blížila spíše svému obecnému „lidovému pojetí“, kdy se o identitě hovoří teprve tam, kde se její hranice stávají nezřetelnými. Ostatně i pouhou intuicí vycítíme, že samotný pojem identity evokuje neklid a mnohostranný výklad. Vyhranění identity, včetně etnické, jediným směrem přichází obvykle až tehdy, kdy je zapotřebí mobilizovat proti jinému monolitu. Konflikt a střet však nejsou tématem této práce. Pro další potřeby i terminologické vyjasnění proto jednoduše uvádíme, že „*Pojem etnické vědomí* (definován je na straně 13, pozn.aut.) *je... v podstatě shodný s pojmem etnická identita*.“⁷⁰

3.1.4. Kdo je moldavský Čech?

Kdo je vlastně typickým Čechem a jak se postavit k vymezení moldavských Čechů? Pokusme se nejdříve pojmut tuto otázku jako hledání těch ústředních bodů v symbolické paměti, které Čechy moldavské tak úplně nespojují s těmi „českými.“ Ale nejprve popořadě.

Za Čecha je v u nás obvykle považován takový jedinec, který mluví česky jako svým mateřským jazykem, v Čechách se narodil a alespoň jeden z jeho rodičů nese stejné atributy. Tato etnická „kázeň“ je odměněna jednak všeobecně přiznanou českou národností (i když její osobní volba je už dnes takřka dobrovolná), ale hlavně také automatickým ziskem státního občanství. Problém však nastává, když je takový jedinec jiné barvy pleti než bílé. Tento sice, pokud splňuje uvedená kritéria, nemá problém se státním občanstvím, avšak jeho okolí může mít značné potíže s jeho uznáním jakožto etnického „příbuzného“, jako „pravého“ Čecha. V tomto případě je jedinou šancí na, byť omezené, přijetí do společenství národa bezpodmínečná znalost češtiny a absolutní konformita s kulturními normami svého okolí⁷¹. Tyto případy úplné integrace jsou však spíše ojedinělé, a proto jsou například všichni Romové v Čechách jednoduše za etnickou menšinu, za kterou jsou ostatně mnohdy považovány také v Česku narozené a plně jazykově i kulturně integrované děti emigrantů, i když je třeba podotknout, že se v tomto ohledu situace pozvolna mění.

Vzhledem k tomu, že je však český národ jakožto etnikum sám pro sebe vymezen nejen jazykově a kulturně, ale mnohdy dokonce i „pokrevně“, je v některých případech

⁶⁹ BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999). s. 157.

⁷⁰ PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů* (Praha 2004). s. 52.

⁷¹ Svou roli také v poslední době sehrál také vliv médií, kdy kupříkladu hlavní zpravodajský pořad na TV NOVA může bez problémů moderovat v češtině Ray Koranteng, přestože jeho barva pleti je tmavá, apod. Pozn.aut.

možné odsunout místo původu člověka do pozadí a upřednostnit jeho původ „kmenový“. Potom je skrze jazyk a příbuzenskou linii za Čecha možné považovat i toho, kdo se v Čechách nenarodil a nemá styk se současnou kulturou v České republice. Takovým lidem se obvykle říká *krajané*, ovšem pouze za předpokladu, že se jednak oni sami s touto představou ztotožňují a také, že stvrzují svoji jednotu s českým národem jako kolektiv. Stvrzování této jednoty může mít podobu udržování folklórních zvyků či jiné kulturní manifestace vzájemné provázanosti, avšak jednoznačně nejdůležitějším symbolem etnické spřízněnosti je a zůstane aktivní užití českého jazyka. Ten je již, přinejmenším od vydání Jungmannova spisu *O jazyce českém* (1806) považován za „hlavní znak národa a nejvyšší národní hodnotu.“⁷² To ještě ale nemusí znamenat, že pokud bychom krajanům přiznali, (podle Hubingerovy definice) status etnického společenství českého etnika, budeme je automaticky považovat za vzdálenou odnož stejného českého národa. Alespoň ne takového jaký dnes žije na území České republiky. Moderní český národ je totiž národem také proto, že si prošel ve svém vývoji určitými milníky, jež se odráželi na zformování a proměnách jeho státnosti a pomáhali utvářet specifický kulturní prostor, ve kterém dnes jeho příslušníci žijí. Mezi jinými to byly především první světová válka, 28. říjen, zábor pohraničí, Mnichovská dohoda, Slovenský štát, únor 1948, srpen 1968, tzv. normalizace a konečně listopad 1989 a rozpad Československa. Nemá pochopitelně velký význam pouštět se na tenký led spekulací o konkrétních aspektech české národní povahy, utvářené dějinnými procesy. Každý jediný z nich totiž může být předmětem sporu. Před sto lety například sociolog Imanuel Chaloupecký ve své stati *Národní povaha česká* (1907) považoval Čechy spíše za individualisty,⁷³ kdežto antropolog Holý později Čechům po uplynulých změnách opakovaně (1991, 1997) vytýkal jejich konformismus.⁷⁴ Je ovšem jisté, že se zmíněné milníky historických procesů, ať už pouze zprostředkovaně, nebo vůbec neodrazily na vlastním vývoji moldavských krajanů jakožto českého etnického společenství. V období mezi válkami byly některé kulturní symboly i díky národně orientované výchově, která byla v Goluboji prosazována pomocí Česko-jazyčné školy vedené pražským vlastencem Janem Římovským, importovány z nezávislého Československa. Proto jsou dodnes pro nejstarší generace moldavských Čechů, kteří tímto

⁷²SKUPNIK, J. *E kultura unum, či E pluribus unum? Kulturně exkluzivní koncept národa a národní identity*. Český lid., 1997, roč.84, č. 1, s. 67.

⁷³PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů* (Praha 2004). s. 136.

⁷⁴Viz.např.: HOLÝ, L. *Svoboda, národ a jednotlivec v České kultuře*. Český lid. 1991, roč.78, č.2, s. 75.

vzděláním prošli stále živoucí a důležité⁷⁵. Jiná situace je ovšem u těch momentů kulturních paměti, které se pro nynější obyvatele Československa a posléze České republiky staly určujícími ještě za jejich života a jejichž historický význam ještě není jednoznačně ohodnocen. Těmi máme na mysli především okupaci v srpnu 1968,⁷⁶ tzv. normalizaci a listopad 1989, které se naopak takřka vůbec neodrazily v životě golubojských krajanů, kteří ani jejich význam mnohdy vůbec nemusejí brát v potaz. Například listopad 89, v současnosti stále ještě nejzpolitizovanější kulturní symbol novodobých českých dějin, bude v Moldávii spíše než jako obnovení demokracie a suverenity pravděpodobně nahlížen prizmatem rozpadu sovětského impéria a razantním příklonem mnoha postkomunistických zemí k západnímu světu. S tím se většina místních Čechů, a to i vzhledem ke svému silnému slavjanofilství, dosud ještě úplně nesmířila a hodnocení nejnovejších dějin se tak může značně lišit. Po SSSR ostatně netruchlí jen moldavští Češi, ale téměř všichni slovansky hovořící obyvatelé Moldávie. I to nám ukazuje, jak zásadně odlišné historické zkušenosti sdílejí moldavští Češi závislý na moldavském kontextu.

Pro shrnutí tedy: Moldavské Čechy budeme skrze jazyk, vlastní vědomí etnické příslušnosti považovat podle Hubingerovy definice⁷⁷ za etnické společenství českého etnika. Z pohledu laického i úředního navíc k atributům jejich češství přidáme i původ po vysledovatelné příbuzenské linii, u některých dokonce stvrzený úředními dokumenty. Sporná je však otázka, zdali jsou také příslušníky českého národa v moderním slova smyslu, neboť generace jejich společenství prošly jinou historickou zkušeností, než obyvatelé českých zemí, kde se mezitím formoval československý a posléze český teritoriální národ na základě státnosti a pozdější realie byly i díky dalšímu vývoji tedy naprosto odlišné. Z toho tedy plyne, že kulturní paměť moldavských Čechů bude značně nebo úplně odlišná od Čechů žijících v České republice.

⁷⁵ Nejstarší i o něco mladší generace jsou vyzbrojeny znalostmi o Československé republice, prezidentu Masarykovi, státní hymně, státní vlajce i jiných ikonách české vlastenecké výchovy, které pro ně byly a jsou i přes zjevnou distanci stále důležité. Pozn. aut.

⁷⁶ Které se někteří moldavští Češi zúčastnili – jako okupanti. Pozn. aut.

⁷⁷ HUBINGER, V. *Etnikum*. In BROUČEK, S. a kol. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 1991, roč. 78, č.4, s. 243.

3.2. Teoretické uchopení krajanské problematiky

3.2.1. Zájem „původní vlasti“

Při naší analýze etnické identity moldavských Čechů a doprovodných jevů vycházíme z takových teoretických modelů, které nepřisuzují kategoriím, se kterými při ní pracujeme, tedy národ a národní kultura, etnikum a identita neměnné a jednoznačné významy, ale považují je naopak za poměrně pružnou „látku“, která ohýbána svým dobovým kontextem, představuje v dané chvíli nejlepší odraz určitých politických a ekonomických pnutí. To ovšem nemusí nutně znamenat čistý instrumentalismus, chtělo by se říci materialismus, neboť k tomuto cíli se prokousáváme skrze jazyk symbolických významů, které již mnohá desetiletí udržují českou identitu v Goluboje těsně nad hranicí zapomnění. A to často bez ohledu na absenci výhod, které by takové konání kdy přinášelo. Ve srovnání se zásahy „zvenčí“, které tuto identitu již několikrát transformovali k obrazu svému, se však vlastní, samostatné aktivity místní krajanské pospolitosti jeví více-méně jako udržování aktivit upevňujících povědomí o sobě samé. Stejně jako za první Československé republiky, tak se i nyní samostatný český stát o své krajany, o „Čechy za hranicemi“ zajímá a je dokonce ochoten poskytnout jim pomocnou ruku, což je jistě záslužná a chvályhodná činnost. Z jakých důvodů tomu tak nebylo za minulého režimu, je nasnadě. Proč by měl tehdy Československý stát pomáhat lidem, byť svým krajanům, kteří například žili v socialistickém ráji, v nejrozvinutější zemi světa, v SSSR.

Stejně jako mezi válkami tak i v posledních několika letech vzbuzuje samotný fakt zájmu ze strany poměrně prestižní a rozvinuté země (ČR. Pozn. aut.) mezi krajany v Goluboje ohromnou odezvu, která může být v podstatě zdrojem sociální změny. Zmínili jsme fakt, že ČSR měla enormní zájem na šíření vlastenecké osvěty mezi krajany a mohli bychom konstatovat, že pomáhala i šíření samotné ideje krajanství mezi lidmi, kterých se to bezprostředně týkalo.⁷⁸ Tehdy byla dokonce pro tyto účely zřízena v Goluboje česko-jazyčná škola, která formovala českou kulturní identitu, jež se pak v této podobě mezi příslušníky starší generace udržela prakticky až dodnes. Dnešní situace je o poznání jiná.

⁷⁸ Srov.: HIRT, T., JAKOUBEK, M. *Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa. Proměny kolektivní identity vojvodské náboženské obce. Český lid. 2005, roč.92, č.4, s. 339.*

Český stát již tolik neusiluje o ideologické zásahy do procesu vzdělávání a svou pomoc pokládá, v duchu doby, především za poskytování materiálních zdrojů na místní kulturní aktivity a rekonstrukce. To bylo ještě donedávna usnadněno tím, že se Moldávie stala jednou z cílových zemí České republiky pro rozvojovou spolupráci⁷⁹. Díky relativně otevřeným hranicím se také otevřel prostor pro pracovní (i studijní) migraci, která je pro krajanů, kteří deklarují svoji národnost českým jazykem a případně ji doloží i záznamem v osobním dokumentu výrazně usnadněna, k čemuž se ještě ale vrátíme později. Každopádně v obou těchto případech, tedy ať už u zájmu České republiky o dění v krajské komunitě v Goluboje, anebo naopak zájmu krajanů o práci či plnohodnotný život v České republice jsou ve hře takové ekonomické a politické faktory, které výrazně urychlují a usměrňují formování, či „revitalizaci“ kulturní nebo etnické identity a s tím spojené procesy žádoucím směrem, což budeme považovat za zmíněnou sociální změnu.

3.2.2. Teoretické modely v praxi

Ze studia historických pramenů i vlastního bádání mezi krajanů je možné vysledovat působení dvou, v podstatě velmi blízce příbuzných teoretických konceptů týkajících se etnické skupiny a národa jako ústředních funkčních komponent v životě společenství. Ty byly uvedeny do praxe v politice minimálně dvou státních útvarů, které působily změny v životě českých obyvatel Goluboje.

První z nich bychom podle stop vedoucích až německému romantismu mohli nazvat Herderovský. Pro Herdera byly základními konstantami lidstva nikoli pouze jednotlivci, ale specifické kultury, jejichž smysluplným naplněním vlastní existence měla být emancipace ve formě suverénního národa. Z toho pak logicky vyplynulo, že „*Hodnota a kvalita lidských bytostí netkví v tom, co mají všichni společné, nýbrž v tom, co od sebe různá společenství odlišuje. To na čem opravdu záleželo byla tato rozmanitost a kulturní specifická.*“⁸⁰, přičemž jednotlivá společenství se od sebe měla odlišovat především svým jazykem, jakožto nositelem kulturní informace. V českých zemích byla tato koncepce „národa jako „jazykové komunity“⁸¹ rozvinuta především v Jungmannově díle *O jazyce českém*, jež postupně vytlačilo konkurenční chápání českého národa rozpracované

⁷⁹ Zdroj: Moldavsko: Program zahraniční a rozvojové spolupráce s Moldavskem [online]. 2004 [2008-03-19]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

⁸⁰ GELLNER, E. *Nacionalismus* (Brno 2002). s. 87.

⁸¹ STARGARDT, N. *Původy konstruktivistické teorie národa*. Sociologický časopis. 1995, roč. 31, č.2, s.180.

historikem Bernardem Bolzanem. Podle něho „žil v českých zemích pouze jediný národ. Ten se skládal ze dvou kmenů, německého a slovanského...příslušníkem českého národa byl každý, kdo žil na území českého království, bez ohledu na jazyk, který mu byl „mateřským“, či na jeho etnicitu tak, jak tomuto pojmu rozumíme dnes.“⁸² K jazykovému vymezení národa se zanedlouho přidalo také vymezení teritoriální, které pro každý národ hledalo jeho *faterland*, zemi původu, návrat k „přirozeným“ agrárním počátkům. Jeho pravlast a domovské území, se kterým by ho spojovaly „kořeny“⁸³. V krajanské politice ČSR se tento „herderovský“ princip uplatňoval velice důsledně. A to jak rozvíjením českojazyčného školství v různých českých osadách východní Evropy, tak posilováním motivu mýtické, ztracené vlasti pro „vykořeněné“ krajany v duchu hesla „Zde je náš domov, tam je naše vlast“⁸⁴ Jeho logickým vyústěním bylo potom hromadné přesídlování krajanů do Československa a později i do samostatné České republiky, což pro krajany mělo představovat jaksi přirozenější uplatnění „národního charakteru“ a opětovné shledání s „vlastí předků“.⁸⁵

Druhým z těchto konceptů, který se uplatnil v konkrétní, tentokrát sovětské národnostní politice, jež se výrazně odrazila v životě Golubojských krajanů, byl princip „neúzemní, kulturní či osobní autonomie, který formuloval roku 1851 maďarský politik Lajos Kossuth po rakousko-pruském potlačení pokusu o maďarskou politickou emancipaci a který posléze rozvinuly austromarxisté v čele s Ottou Bauerem. Podle něj i v případě, že není národní příslušnost vepsána do území, má se politicky zohledňovat jako rys osob...Národní příslušnost v tomto smyslu je tedy deterritorializovaná, „přenosná“, neukotvená a tomu mají odpovídat i prostředky realizace politického sebeurčení.“⁸⁶ Zatímco o autorství tohoto principu mohou být vedeny spory: „Ve skutečnosti byl vynálezcem „osobnostního principu“ veřejný zaměstnanec (Karl Renner, pozn. aut.) pracující v parlamentní knihovně, který se pokoušel smířit marxistickou sociologii s novokantovstvím...a pod dvojití pseudonymů (Synopticus a Springer, pozn. aut.) publikoval několik článků o národnostní otázce.“⁸⁷ Jisté je, že zásadním momentem pro uvedení tohoto principu do pozdější praxe v Sovětském svazu, byla návštěva Josipa Stalina

⁸² SKUPNIK, J. *E kultura unum, či E pluribus unum? Kulturně exkluzivní koncept národa a národní identity*. Český lid, 1997, roč.84, č. 1, s. 67.

⁸³ GELLNER, E. *Nacionalismus* (Brno 2002). s. 91.

⁸⁴ HIRT, T., JAKOUBEK, M. *Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa. Proměny kolektivní identity vojvodské náboženské obce*. Český lid, 2005, roč.92, č.4, s. 361.

⁸⁵ Definitivně poslední etapa přesídlování skončila teprve na podzim roku 2007. Pozn.aut.

⁸⁶ BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999). s. 97.

⁸⁷ STARGARDT, N. *Původy konstruktivistické teorie národa*. Sociologický časopis, 1995, roč. 31, č.2, s.174.

ve Vídni roku 1912, kde studoval národnostní teorie rakouských marxistů. Své poznatky shrnul Stalin v práci *Marxismus a národní a koloniální otázka* (1913), která nebyla ani tak důležitá svým intelektuálním přínosem „ale spíše pro její následný politický vliv.“⁸⁸ Austromarxistické modely však nebyly v SSSR uplatněny přímo, nýbrž byl na jejich základě rozpracován poměrně složitý a svojí komplexností vlastně unikátní systém, kdy v „Sovětském svazu existovalo 53 územně-správních jednotek definovaných prostřednictvím etnického složení obyvatelstva, 15 svazových republik, 20 autonomních republik, 8 autonomních oblastí a 10 autonomních okruhů“⁸⁹, přičemž tento „federalismus ukotvil etnicky pojatý národ ve zvláštní územně správní jednotce a zároveň používal národnostní příslušnost ke klasifikaci obyvatelstva. Etnokulturní identita byla přiřknuta republikám (i zvláštním územním jednotkám uvnitř republik), na druhé straně také jednotlivcům podle původů.“⁹⁰ V Sovětské svazu, kde podle nového systému žilo oficiálně více než sto národností neměla tedy většina z nich svoje vlastní etnické území, nebo žila mimo toto území. Od rakouského modelu se sověti odchýlili především ve dvou bodech. Zatímco austromarxisté počítali s tím, že by přihlášení se k určité „neúzemní“ národnosti bylo čistě osobní volbou, národnost v SSSR naopak „nebyla pouze statistickou kategorií, ale závaznou a ve velké míře askriptivní právní kategorií, klíčovým elementem právního statusu jedince.“⁹¹ Tato národnost byla obvykle přidělována po otci a její výběr tedy nebyl dobrovolný. Druhou odchylkou, byť původně zřejmě nezamýšlenou, bylo nedůsledné dodržování Rennerova principu, kdy bylo „potřeba oddělení národa a státu. V jeho administrativním návrhu měly být národní funkce omezeny na vzdělání a kulturu, protože stát by zacházel se sociálními a hospodářskými problémy stejně jako se společnými financemi, právem, obranou a zahraniční politikou. Obě – státní i národní – administrativy by měly být organizovány po federální linii.“⁹² Ačkoli se i samotný Stalin přikláněl k důslednému oddělení kulturních a politických práv jednotlivých etnik: „Národní nezávislost předem předpokládá integritu nadnárodního státu... Sebeurčení vybavuje národ suverénními právy, kdežto národní autonomie mu pouze dává kulturní práva“⁹³, v praxi bylo umožněno, aby svazové republiky, na rozdíl od ostatních etnokulturních jednotek řídili svůj chod z části podle etnického klíče, přičemž národnost byla „zaznamenávána takřka v každém kontaktu s byrokracií a při každém úředním úkonu. Při přijímání na

⁸⁸ HOBSBAWN, E. *Národy a nacionalismus od roku 1780* (Brno 2000). s. 8.

⁸⁹ BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999). s. 98.

⁹⁰ Tamtéž, str. 96

⁹¹ Tamtéž, str. 97

⁹² STARGARDT, N. *Původy konstruktivistické teorie národa*. Sociologický časopis. 1995, roč. 31, č.2, s.175.

vysoké školy či do jistých typů zaměstnání, nemluvě o udělování postů ve stranickém a státním aparátu mohla hrát národnost roli negativní..., nebo pozitivní, což se týkalo titulárních národností v jednotlivých republikách.“⁹⁴ Následně se ukázalo, že Lenin, který Stalina do Vídně poslal, z rakouského modelu „posléze vytěžil představu svazu sovětských republik definovaných sebeurčením jejich konstitutivních národů“⁹⁵ Ostatní etnika ve svazových republikách byla pak hierarchicky organizována podle škály, jež určovala jakýsi jejich stupeň rozvinutosti. V politice Moldavské SSR vůči místní české krajanské komunitě se pochopitelně postupovalo stejně jako u jiných deterritorializovaných etnických skupin. Zdejší Češi měli v osobních dokumentech zaznamenánu etnickou příslušnost, jež byla „dědičná“, nebyli pronásledováni za svůj jazyk a měli právo na udržování druhotných kulturních aktivit, například převážně české hudební školy, která byla dokonce státními orgány podporována. Co se týče jazyka, vzdělání a úředního styku, se však museli přizpůsobit převažující ruskojazyčnosti.

3.2.3. Teorie národa a krajanský fenomén

I když se to může zdát nepravděpodobné, již před sto lety se mezi intelektuály diskutujícími o národnostních otázkách objevovaly pochybnosti, nakolik jsou vlastně národy stabilními politickými a kulturními jednotkami. Jeden z předních tvůrců rakouské teorie „osobnostní autonomie“ a vysoce postavený člen vídeňské sociální demokracie Otto Bauer razil názor, že samotný vznik a vývoj národů mohl být podnícen modernizačními faktory a poté dotvářen a usměrňován vzděláním na bázi vysoké „národní“ kultury. V roce 1907 napsal: „Nikdo nemůže pochybovat o tom, zdali vzdělaná osoba je Němec nebo Holanďan, Slovinec nebo Chorvat, národní vzdělání, národní jazyk odlišuje jeden druhého, dokonce i velmi blízce příbuzné osoby. Naopak otázka, zda venkované z nějaké vesnice či podobně by mohli být považováni za zákonné Němce nebo Holanďany, Slovince nebo Chorvaty, může být rozhodnuta pouze poněkud svévolně.“⁹⁶ Tyto zárodky alternativní teorie o původu národa byly však brzy smeteny agresivními vlnami šovinistického nacionalismu, jež se opíral o rasové koncepty a jakékoliv střízlivé hlasy v tomto smyslu tak byly na dlouhou dobu umlčeny. Až postupný rozpad koloniálního řádu po druhé světové

⁹³ STARGARDT, N. *Původy konstruktivistické teorie národa*. Sociologický časopis. 1995, roč. 31, č.2, s.170.

⁹⁴ BARŠA, P., STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt* (Brno 1999). s. 98.

⁹⁵ Tamtéž, s. 95.

válce a následné násilnosti v nástupnických státech definitivně ukázaly sílu Pandořiny skříňky, kterou byl nacionalismus chápající národy jako primordiální entity nerozlučně spjaté s *ethnicitou*. Od šedesátých let se tedy společenskovědní teorie zabývaly *ethnicitou* jako jakýmkoliv jiným tématem předtím a posléze od 80. let především historie a antropologie obrátily svou pozornost také k národu jako společenskému konstruktovi. Autoři jako Gellner, Anderson nebo Smith, ať už byl jejich názor na kořeny etnicity jakýkoliv, považovali národy za ryzí produkty modernity a masové komunikace. V Čechách se podobným způsobem zabýval historií našeho národního obrození také historik Miroslav Hroch, jenž vypracoval teorii o třech fázích tohoto obrození (podle stupně angažovanosti obyvatelstva). V devadesátých letech podrobil konstruktivní mýtovotvorbu českého národa kritické analýze antropolog Ladislav Holý.⁹⁷ Krajanské problematice jako takové se již od první republiky věnovala řada autorů, mezi jinými např. F. Karas⁹⁸ v meziválečném období a pak později v devadesátých letech minulého století především Uherek a Valášková. Jediní, kdo se pokusili aplikovat na krajanský fenomén konstruktivistickou teorii národa byli v roce 2005 Hirt a Jakoubek.

3.2.4. Naše stanovisko

V uvedené kapitole jsme se věnovali pojmům národ, etnikum, krajané a v neposlední řadě také hledání základních elementů české národní příslušnosti. Z nabízených teoretických konceptů je našemu pojetí nejbližší konstruktivismus, který chápe národy i národnosti jako kategorie utvořené a utvářené procesem jednotného vzdělávání a sdílením vysoké národní kultury. Přestože nelze takto jednoduše postihnout všechny aspekty etnicity či etnické identity, pro tu část dané problematiky, kterou jsme si vybrali ke zkoumání a analýze bude pravděpodobně nejvhodnější.

⁹⁶ STARGARDT, N. *Původy konstruktivistické teorie národa*. Sociologický časopis. 1995, roč. 31, č.2, s.181.

⁹⁷ V knize: HOLÝ, L. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti* (Praha 2001).

⁹⁸ Viz. KARAS, F. *Československá větev zapomenutá mezi nebem a zemí. Čechové v rumunsku* (PRAHA 1937)

4. HISTORICKÝ KONTEXT – KRAJANÉ V GOLUBOJI

Ve druhé polovině 19. století došlo k masivnímu nárůstu obyvatelstva v českých zemích a k přelidnění venkovských oblastí, důsledkem čehož byl tíživý nedostatek volné zemědělské půdy. Následná hospodářská krize přinesla bídu i do poměrně úrodných a soběstačných oblastí východních Čech a pro mnohé chudé rolníky a jejich rodiny se tak často jedinou možností k zajištění důstojné obživy stala pracovní migrace. Migrovalo se do nedaleké Vídně, do již osídleného Banátu v Rumunsku, do Srbska, ale i přes Atlantik do Severní Ameriky. Stále rostoucí počet exulantů potom zamířil do Ruska a na Ukrajinu, kde bylo roku 1861 zrušeno nevolnictví. Území carské říše bylo nerovnoměrně osídleno a ruské úřady se všemožně snažily o přilákání nových osadníků do řídky obydlených krajů. Za tímto účelem vysílali do Rakouska náborové agenty, kteří měli přímo na místě přesvědčovat rolníky o výhodách ruského exilu. *„Začátkem 60. let 19. století se několik desítek Čechů (z okolí České Třebové a Žamberka, pozn.aut.) nechalo zlákat přísliby pracovních míst a rozhodlo se odjet za prací na Krym, kde po skončení krymských válek (1853-1856) území opustili zejména Tataři a tamní statkáři měli nedostatek pracovních sil. Když se s nimi Češi neshodli na pracovních a životních podmínkách, zchudlí, bez prostředků, požádali carské úřady o povolení usídlit se(...). V letech 1863 a 1864 jim byla přidělena půda v Perekopském újezdě v Tauridské gubernii.“*⁹⁹ Jenže ani tady nebyly podmínky právě nejlepší, a proto už záhy v roce 1869 žádá část Čechů o další půdu a místní úřady jim přidělují pozemky nedaleko města Melitopole. Tady osadníci zakládají obec s příznačným názvem Čechohrad, který se ovšem znovu stává cílem stále další a další migrace, pro kterou není k dispozici potřebné zázemí. *„Ve jmenovaných oblastech nebyl dostatek státní půdy k osazení, a tak se část dřívějších kolonistů spolu s emigrací z Čech stěhovala na Kavkaz a do Ameriky a asi 90 až 100 rodin v čele s rolníkem Josefem Koštou a učitelem Horákem, koupilo půdu na velkostatku statkáře Romaněnka v Besarábii.“*¹⁰⁰ Zde založili novou osadu, kterou pojmenovali Novohrad. Od první světové války je pak Novohrad známý spíše jako Goluboje.

Ačkoli v Novohradu osadníci již zůstali, jejich nesnáze nadále pokračovali. Zakoupená půda byla v těžkém rozmoklém terénu a domy se tak musely stavět na svazích

⁹⁹UHEREK, Z., VALÁŠKOVÁ, N., KUŽEL, S., DYMEŠ, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky* (Praha 2003). s. 23.

¹⁰⁰CHALOUPKA, V. *Češi v Moldavsku (bývalé Besarábii)* [online]. 2004 [cit. 2008-03-26]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://krajane.radio.cz>>.

přílehlých kopců. Klikatý potok tekoucí údolím se často rozléval a nezbyvalo než pro něj vyhloubit nové koryto. Nejhorší potíže však měli kolonisté s rodinou statkáře Romaněnka. Po jeho smrti totiž prohlásil jeho syn Gerasim smlouvu uzavřenou s Čechy za neplatnou a požadoval novou kupní cenu. Spor se nakonec urovnal smírně, ale novohradští kvůli tomu museli demonstrativně přestoupit k pravoslaví a urovnat zbytek vysokého dluhu.

Obživu si Češi zajišťovali zpočátku výrobou a prodejem dřevěného uhlí do nedalekého Cahulu. Okolí Novohradu bylo porostlé hustými lesy, které bylo nutné vymýtit a přeměnit v hospodářskou půdu. Teprve postupně následovalo zakládání vinohradů a pěstování obilovin. Život v obci se pomalu zlepšoval a v roce 1901 si tak místní na vlastní náklady postavili školu. Ve té se však vyučovalo pouze v ruštině, a tak se čeština začala pozvolna vytrácet. Skupina zajatých legionářů, která v Novohradu strávila nějaký čas na konci první světové války se s místními dorozuměla už jen stěží. Od jejich příchodu se však datuje zájem československé strany o dění v obci, neboť ten „vedl k probuzení národního cítění i u mládeže. Vznikl ochotnický divadelní kroužek, zpívaly se opět české písně, tancovaly se české tance. Jeden z válečných zajatců dokonce celý rok vyučoval česky na novohradské škole.“¹⁰¹

Na konci války připadla Besarábie Rumunsku a na místní škole se tak vyučovalo v rumunštině. Český jazyk se opět ztrácel a ve vsi začaly převažovat jiné národnosti¹⁰². Situace se ale obrátila s příchodem učitele Jana Římovského, který se v Goluboje usadil v roce 1933, poté co předtím působil nějaký čas v Rusku. Římovský inicioval stavbu české školy z peněz Československého velvyslanectví a uvedl do praxe principy tzv. krajanské péče, která se s podporou čs. vlády realizovala v českojazyčných komunitách po celém světě. Rumunské úřady se těmto aktivitám nebránily a uznaly dokonce českou školu jako pobočku rumunské státní školy. V této podobě přetrvala až do roku 1940, kdy byla na čas uzavřena sovětskou okupační správou. Římovský odešel o rok později s Němci ze sousední obce Dojna, kteří v reakci na Hitlerovy výzvy odjížděli na pomoc německé třetí říši. Po jeho působení zůstala v Goluboje generace ovládající spisovnou češtinu i tradice krajanské kulturní výchovy dodnes spojená převážně s aktivitami místní hudební školy.

Po roce 1940 byla Besarábie připojena k Moldavské autonomní SSR a jejich sloučením pak vznikla jednotná Moldavská SSR. Následovaly čistky a transporty

¹⁰¹GRACIANSKÁ, N.,N., ZELENČUK, V.,S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR*. Český lid.1974, roč. 64, str.177.

¹⁰²Podle sčítání lidu z roku 1930: 236 Čechů, 296 Rusů, 188 Moldavanů (nazývaných Rumuny), 85 Bulharů. Viz. GRACIANSKÁ, N.,N., ZELENČUK, V.,S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR*. Český lid.1974, roč. 64, str.177.

nepohodlného obyvatelstva, které se dotkly také golubojských Čechů. „V roce 1941 zde bylo 7 českých prosperujících rodin sovětskými úřady prohlášeno za kulaky a nákladními vagony deportováno z Besarábie. Když asi po desetidenní jízdě ženy s dětmi mohly vystoupit z vlaku (ještě v Tiraspolu byli muži od rodin odloučeni a posléze potříleni), dozvěděli se, že začala druhá světová válka a že se nacházejí v Kazachstánu.“¹⁰³ Od jara 1947 pak byla v Moldavské SSR z nařízení Moskvy zahájena kolektivizace, jejíž neuvážené vedení vedlo spolu s katastrofálním suchem o rok později až k hladomoru. Uvádí se, že na jihu země zemřela asi třetina populace a hrozilo, že se situace bude v následujících letech opakovat. Část z těch, kteří v Goluboje přežili proto odešla do jiných oblastí Moldávie a někteří dokonce na čas přesídlili i do dalších sovětských republik. Následující období komunistické vlády se však vyznačovalo rychlým růstem prosperity a od šedesátých let se v obci žilo lépe než kdykoli předtím: „A všichni lidé měli práci. Traktory dělaly na poli a všichni dělali na těch vinohradech. Každý měl práci a všechno bylo obděláno...Řeknu vám to tak, nejlíp se žilo za Brežněva.“¹⁰⁴ Zdejší zemědělské družstvo patřilo k vůbec nejúspěšnějším v Moldávii a z jeho prostředků byla dokonce vybudována obecní síť základních institucí (kulturní dům, zdravotnické středisko nebo mateřská škola). Životní úroveň pak nepřetržitě rostla přibližně až do poloviny 80. let, kdy byla v souvislosti s tzv. suchým zákonem vymýcena část moldavských vinohradů a začaly se také projevat důsledky gorbačovské *Perestrojky*.

Po získání nezávislosti roku 1991 se moldavské hospodářství propadlo do recese a životní standardy obyvatelstva strmě klesaly. Základní chod obecních institucí však stále udržovaly chátrající kolchozy a nejinak tomu bylo i v Goluboje. Jejich institucionalizovaný rozpad v roce 1998 však završil dílo zkázy a z prodělaného šoku se ekonomika Moldávie dosud ještě úplně nevzpamatovala. Po pádu „železné opony“ navázala ČSFR a později Česká republika na tradici krajanské politiky a obnovila postupně styk s komunitami krajanů i ve státech bývalého Sovětského svazu. Oživení kontaktů s moldavskými Čechy se datuje od poloviny 90. let, kdy v Goluboje začala působit nezisková organizace Centrum pro humanitární pomoc krajanům, která později zajišťovala i letní kurzy češtiny v obecní škole. Po obnovení krajanského spolku v obci se podařilo navázat styk s Ministerstvem

¹⁰³ UHEREK, Z., VALÁŠKOVÁ, N., KUŽEL, S., DYMEŠ, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky* (Praha 2003). s. 23.

¹⁰⁴ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Po 2. světové válce Češi v moldavském Holuboje umírali hladem [online]. 2004 [cit. 2008-03-26]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://krajane.radio.cz>>.

zahraničí České republiky a v rámci této spolupráce se již v Goluboje povedlo realizovat několik projektů pro obnovu a rozvoj českého jazyka a kultury.

5. POSTAVENÍ MENŠINY V MNOHONÁRODNOSTNÍ MOLDAVSKÉ SPOLEČNOSTI

5.1. Politický kontext Moldávie

Ve čtyřmilionové Moldávii¹⁰⁵ se za etnickou menšinu může považovat poměrně velká část obyvatelstva. Podle posledních sčítání sice státní národ, tedy rumunsky hovořící Moldavané tvoří v zemi necelých 78 procent obyvatelstva¹⁰⁶, avšak ještě v polovině devadesátých let se ve statistikách uvádělo „pouhých“ 66 procent¹⁰⁷. Důvodů pro tyto změny může být hned několik, ale mezi nejdůležitějšími je potřeba zmínit především vliv „národního“, jednojazyčného školství a rozsáhlé migrace obyvatelstva do okolních i vzdálenějších zemí v průběhu posledních dvou desetiletí. Celá situace, jak si ještě uvedeme, se však komplikuje tím, že za Moldavana můžeme pokládat jak převážně rumunsky hovořící příslušníky moldavského etnika, tak i ty, kteří mezi mnoha svými identitami vybírají tu variantu, jež je bez ohledu na etnickou příslušnost vymezuje jako Moldavany-občany Moldávie. Navíc, zatímco etnická kategorie Moldavan může pro jedny znamenat specifickou národnost spojenou pouze s vlastní existencí Moldávie, popřípadě Moldavska jako historického území, pro jiné je moldavská národnost pouze jakousi odnoží národnosti rumunské a moldavština pouze rumunským dialektem. I sami aktéři těchto sporů ovšem přiznávají, že „jde o čistě politický přístup“¹⁰⁸ v jazykovědném boji o základní povahu velmocenské orientace Moldavské republiky. Tato politická hra o „slova“¹⁰⁹ má však dalekosáhlé důsledky a rozděluje politickou reprezentaci v podstatě na dva tábory. Prorumunská intelektuální a politická elita sdružená kolem křesťanské demokracie,

¹⁰⁵ Přesněji 4 335 000. Tento údaj z knihy: BATEMAN, G., EGANOVÁ, V. *Encyklopedie: Zeměpis Světa* (Praha 2000). s. 357, však pohází z roku 1994. Čerstvější zdroje někdy udávají až o milion méně, tedy kolem 3,4 milionu. Viz.např. na: About Moldova [online]. 1997 [cit. 2008-03-22]. Angličtina. Dostupný z WWW: <<http://www.moldova.org>>. Prudký pohyb ve statistikách je zřejmě způsoben obrovskou migrací Moldavanů za prací, převážně do Itálie, Ruska, Německa, ale i do Rumunska a Polska.

¹⁰⁶ Zdroj: About Moldova [online]. 1997 [cit. 2008-03-22]. Angličtina. Dostupný z WWW: <<http://www.moldova.org>>., kde je ovšem uvedeno 78% Moldavanů nebo Rumunů. Další zdroje uvádějí například 76%.

¹⁰⁷ BATEMAN, G., EGANOVÁ, V. *Encyklopedie: Zeměpis Světa* (Praha 2000). s. 357.

¹⁰⁸ GOMBOS, L.: Dejte našemu národu právo nazývat se Moldavané.: Rozhovor s Vasilem Statim, jazykovědcem a autorem Moldavsko-rumunského slovníku [online]. 2000 [cit. 2008-03-22]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.navychod.cz/>>.

¹⁰⁹ Hlavním sporným bodem je totiž ve skutečnosti to zdali moldavštině přiznat statut jazyka, nebo pouze rumunského dialektu. Zdroj: Tamtéž

jež má podporu přibližně 10-15 procent¹¹⁰ obyvatelstva, usiluje již od roku 1989 o připojení k sousednímu Rumunsku. Vytvoření svébytného moldavského národa je zase doménou domácích nacionalistů a té části politické reprezentace, která má blíže k ruským a ukrajinským politickým kruhům. Tato skupina však netvoří žádnou jednotnou frakci a jde napříč politickým spektrem. Její voličskou základnu tvoří větší část Moldavanů, kteří se nepřiklánějí ani ke sjednocení s Rumunskem, které ostatně již dříve odmítli v referendu¹¹¹, ovšem ani k přílišnému příklonu k Moskvě. Od vítězství nové komunistické strany ve volbách v roce se však dostává proruská orientace znovu ke slovu a spekuluje se o zavedení ruštiny jako druhého jazyka i přehodnocení doposud silně prorumunsky orientovaného vzdělávacího systému.

Základním problémem Moldávie je ovšem již od jejího vzniku jako nezávislé republiky Moldova v roce 1991, nacionalistické tření mezi ruskojazyčnou a moldavskou částí obyvatelstva. Toto napětí se však pochopitelně neobjevilo ze dne na den, ale narůstalo již během gorbáčovské *Perestrojky* jako reakce na plynulou proměnu čelních představitelů Moldavské SSR v prorumunské moldavské nacionalisty sdružené v Moldavské národní frontě (FPM), jež už v roce 1990 vyhrála volby do nejvyššího moldavského sovětu.¹¹² Následná vlna „rumunizace“ země pobouřila nejen rusky hovořící Moldavany a po sérii ozbrojených šarvátek vyvrcholila odtržením východní části zvané Podněstří i širokou autonomií pro Gagauzy, koncentrované v okolí města Komrat na jihu země. Zatímco konflikt v Gagauzsku se tedy podařilo celkem zdárně urovnat, problémy v Podněstří zůstávají dodnes na mrtvém bodě a obě strany se pravděpodobně smířily se statu quo. I bez Podněstří ale v zemi žije početná ruská i ukrajinská menšina, nemluvě o mnoha dalších, například bulharské, které se jen s obtížemi vyrovnávají se zavedením moldavštiny jako jediného úředního jazyka v zemi.¹¹³ Hlavní starší lidé, kteří se nikdy moldavsky úplně nenaučili se dostávají do komplikované situace. U těchto skupin je pak obvykle nostalgie po Sovětském svazu, spolu s jistou mírou slavjanofilství, zdaleka největší.

¹¹⁰ GOMBOS, L. : Dejte našemu národu právo nazývat se Moldavané.: Rozhovor s Vasilem Statim, jazykovědcem a autorem Moldavsko-rumunského slovníku [online]. 2000 [cit. 2008-03-22]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.navychod.cz/>>.

¹¹¹ V roce 1994 se více jak 90% moldavského obyvatelstva postavilo v referendu proti připojení k Rumunsku. Se spojením by navíc nesouhlasilo ani samotné Rumunsko. Zdroj: KRAVČÍK, J. Symboly moldavské státnosti [online]. 2000 [cit. 2008-08-22]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.navychod.cz/>>.

¹¹² Srov.: HORÁK, S. Moldavský politický vývo v letech 1990-2001 [online]. 2003 [2008-08-23]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.slavomirhorak.euweb.cz/>>.

¹¹³ Vyjma zmíněného Gagauzsku, kde jsou úřední jazyky dva moldavština a ruština a povolené je taktéž užívání Gagauzských nápisů. (Pozn. Aut.)

Po nepokojích počátkem devadesátých let je nyní situace v Moldávii poměrně klidná a v každodenním životě se etnické členění v podstatě nikterak neprojevuje. Většina moldavských sídel je natolik etnicky promísěných, že prakticky nenajdeme jedinou obec, kde by některé etnikum výrazněji převažovalo. Konfliktní potenciál tu sice je latentně přítomný, avšak zřejmě bychom na světě nenašli podobnou mnohonárodnostní republiku, kde by neexistovalo etnické napětí. Ostatně svým pokojným řešením gagauzské „otázky“ může jít Moldávie ostatním evropským zemím příkladem.

5.2. Postavení české menšiny v obci Goluboje

Goluboje leží v jižní části Moldavska mezi městy Cahul a Vulcanești poblíž rumunské hranice. Tato oblast patří v zemi k etnicky vůbec nejpestřejším a je běžné, že se v každé obci mluví nejméně dvěma až třemi jazyky. V samotném Goluboje, které je ukázkovým příkladem této plurality, žije dokonce až šest různých etnických skupin: „V: A kolika jazyky se tady mluví v Goluboji? R: U nás tady. Já myslím že české, ruské, ukrajinské i bulharské... V: A ještě jsou tu nějaké? R: A jsou tu Gagauzské i Moldavské, no asi šest.“¹¹⁴ Podle údajů získaných při výzkumu z místní radnice upřesníme, že v Goluboji žije nyní 471 Moldavanů, 260 Ukrajinců, 130 Čechů, 77 Rusů, 56 Bulharů, 17 Gagauzů a jeden Rumun¹¹⁵. Zápis národnosti se však pravděpodobně prováděl podle údaje v osobním dokumentu. To znamená, že nemusí vždy odpovídat osobnímu přání jednotlivce anebo také, že zahrnuje pouze jednu z identit daného člověka. Ale k tomu se ostatně ještě vrátíme.

I přes nynější etnickou různorodost obec bezpochyby jako první založili osadníci českého původu, kteří odkoupili pozemky od výše zmíněného statkáře Romaněnka a pomocí kácení a vysušování je potom upravili pro snesitelný život. Teprve později k nim začali přicházet i jiné skupiny a usazovat se na okrajích vesnice, což tušíme i z nynějšího označení staré české části obce jako „centrum“. Dodnes je mezi místními rozšířená představa o jisté nadřazenosti Čechů nad pozdějšími příchozími, alespoň co do zručnosti a hospodářských dovedností. Je samozřejmě možné, že si sebou čeští kolonisté přinesli

¹¹⁴ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Poznámky: V: výzkumník. R: respondent

¹¹⁵ Pro srovnání uvádíme složení obyvatelstva z let 1968-1969. 431 Ukrajinců, 235 Čechů, 236 Moldavanů, 73 Bulharů, 67 Rusů, 18 ostatních.“ Viz. GRACIANSKÁ, N., N., ZELENČUK, V., S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR*. Český lid. 1974, roč. 64, str. 177

z vlasti některé znalosti, které v těchto končinách nebyly úplně běžně rozšířené, například co se týče ovocnářství apod., avšak jinak jejich „náskok“ může souviset spíše s časnějším příchodem i s faktem, že byli držiteli větší části místní půdy, na kterou mohli buď najímat ostatní, nebo půdu odprodat či pronajmout.

Vesnice byla zpočátku rozdělena podle etnického klíče na různé části, ve kterých se víceméně odděleně odehrával veškerý společenský život jednotlivých skupin. „*To bylo, když jsme byly malý, tak u nás bylo tady v centru od Magazínu to byly Čechy a tam už vejš...to už byly Ruský a sem až tady byly Moldovani už...tam už moldavsky se počítali...a tedky už není žádnéj rozdíl.*“¹¹⁶ S tím souvisela i na české straně poměrně přísná endogamie, která prakticky neumožňovala interetnické sňatky,¹¹⁷ ačkoli od založení české školy¹¹⁸ se také někteří místní Ukrajinci a Moldavané naučili plynule česky. „*V: Proč si dřív nesměli brát ty Češi někoho jiného? RA: Nesměli si vzít druhýho. V: A proč ale? RA: Tak to bylo zavedený.*“¹¹⁹ I po druhé světové válce, která do vsi přinesla „sovětskou kulturu“ a „družstevňování“ se ještě upřednostňovaly sňatky monoetnické. Teprve od šedesátých let se etnické hranice začaly rychle rozpadat, docházelo ke smíšeným manželstvím a členění obce ztratilo svůj význam. Tradiční dělení už nebylo udržitelné jak kvůli jednotnému družstevnímu hospodářství, tak i společnému sdílení většiny obecních institucí, zpravovaných rovněž zemědělským družstvem. To byly například mateřská školka, hudební škola, kulturní dům, zdravotní středisko apod. Od té doby již vlastně není možné hovořit o místních Češích, vymezených v podstatě na příbuzenském základě, jako o jasně ohraničené etnické skupině. Alespoň ne tak, jak tato představa zakořenila v Čechách. Téměř u každého jedince by se totiž v tomto ohledu našlo nějaké „ale“, které by znesnadnilo jednoznačné deklarování etnické příslušnosti nebo jí dodalo plurální rozměr. Ostatně již před druhou světovou válkou v obci postupně začalo převažovat ukrajinské a posléze i moldavské obyvatelstvo a příbuzenská „politika“ se tak komplikovala: „*RT: Každěj Čech si musel Češku vzít a potom už, když jich bylo míň a míň a míň, tak už načali Ukrajinci se ženit s Čechy. Můj tatínek on byl Ukrajinec a maminka byla...Češka...A můj kmotříček on si vzal Maškovou Češku...no von byl první, kterej narušil ten zákon první, že*

¹¹⁶Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Poznámky: V: výzkumník. R: respondent.

¹¹⁷ „Je proto přirozené, že rodiny prvních českých přistěhovalců byly mezi sebou příbuzensky spojeny. Češi si brali Češky z rodin přistěhovalců žijících v jiných, často od sebe dosti vzdálených okresech.“ Viz. GRACIANSKÁ, N.,N., ZELENČUK, V.,S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR*. Český lid.1974, roč. 64, str.177

¹¹⁸ V roce 1934

¹¹⁹ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Vysvětlivky: V: výzkumnice RA: respondentka. RT: respondent.

*Ruskej si vzal Češku... a můj tatínek byl druhej. V: A kdy to bylo? R:... To bylo někdy ve dvacátých letech.*¹²⁰

Dnes je vesnice z velké části etnicky smíšená a na dodržování jazykových hranic se příliš nedbá. „R: *No teďky ja vyjdu na ulici a ja už po česky málo s kým můžu promluvit...*“¹²¹ To má svůj vliv i na ty krajanské rodiny, které se ke své etnické identitě hlásí, protože počet domácností, které ještě smíšené nejsou a komunikují výhradně v češtině by se ve skutečnosti dal spočítat na prstech jedné ruky: „R: *My teď mluvíme mezi sebou po rusky. V: A přitom ale s dětma česky, že jo. R: Po česky mluvíme, jen po česky. Já i s klukama teď mluvim po česky...*“¹²² Od uzavření české školy v roce 1941 se už v češtině nikdy nevyučovalo. Jedinou institucí, kde se český jazyk a kultura kontinuálně předávaly tak byla pouze tzv.: Muzikálka, tedy místní hudební škola toho času pod dlouholetým vedením Petra Petroviče Iriněviče (který je podle svých slov nejstarším Čechem v Goluboje¹²³) „Muzikálka“ má dodnes v repertoáru staré české písně jako *Ta naše písnička česká*, či dokonce českou a slovenskou hymnu, ačkoli tyto dvě mohli přejít do povědomí místních Čechů až meziválečném období za působení učitele Římovského. Důležité je především, že se místní dechový soubor v podstatě považuje za český a hudební škola je tedy nejvýznamnějším symbolem krajanského života v Goluboje vůbec. Předloni na podzim byla škola zrekonstruována z fondů krajanského odboru Ministerstva zahraničních věcí České republiky a 5.11. slavnostně otevřena českým velvyslancem v Moldávii¹²⁴. Český stát tak ukázal, že symbolický význam „Muzikálky“ pro zdejší krajanský život bere velice vážně a hodlá se angažovat v jeho posilování. Před několika lety byla rovněž obnovena činnost místního krajanského spolku „Novohrad“ s přibližně sto dvacetičlennou základnou.

Ukazuje se tedy, že po několika desetiletích odmlky se dění kolem českých krajanů dostává znovu do popředí společenského života v obci. Stejně jako mezi světovými válkami se také stává nositelem změny a „pokroku“. Češi jsou znovu vidět a deklarování české etnicity je opět na pořadu dne. Ne všichni se ovšem tohoto dění účastní a ne všichni z nich mohou mít nějaký užitek. Posun k lepšímu se totiž dotýká převážně nejmladší

¹²⁰ Totéž

¹²¹ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Vysvětlivky: R: respondentka.

¹²² Tentyž záznam

¹²³ Vlastní terénní záznamy.

¹²⁴ Zdroj: Poskytování peněžních darů: Pravidla Ministerstva zahraničních věcí České republiky pro poskytování peněžních darů do zahraničí prostřednictvím Odboru kulturních a krajanských vztahů [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

generace a teprve několik kroků za nimi se ostatní jenom pozvolna vypořádávají z nově objeveným poměrem k vlastní identitě.

Na internetovém serveru *krajane.net*, se o krajanech v Moldávii píše: „*Rozpad Sovětského svazu a osamostatnění Moldávie znamenají i nárůst projevů etnické a kulturní emancipace tamější naší komunity. K těmto procesům vzhledem k počtu a okolním podmínkám dochází ve srovnání např. s Ukrajinou pomaleji a později, v Moldavsku je tento trend viditelnější kolem poloviny 90.let...Tamější krajané žijí ve skromnějších sociálních a ekonomických podmínkách. Na úrovni jejich spolkového života (prostory, vybavení atd.)se projevuje současná nelehká hospodářská pozice Moldavska a dlouhodobá izolace*“.¹²⁵Jinými slovy autorům portálu *krajane.net* se zdá, že krajanské uvědomění moldavských Čechů z Goluboje je stále poměrně vlažné. Co se týče střední generace a jejich starších dětí, pak to rozhodně platí. Zvláště u smíšených manželství, které komunikují už jen rusky nebo moldavsky a jejich identita je ve skutečnosti velmi pestrá. „*R: Já jsem i Čech, jsem i Ukrajinec, no jsem i kousek Moldovana...V: Jako, že máte mámu Češku, tátu Ukrajince, ale žijete v Moldově? R:Da žiju v Moldově i ženu mám Moldovanku.*“¹²⁶ Situace se ale rychle mění. V devadesátých letech začala v obci působit nezisková organizace Centrum humanitární pomoci krajanům (dále jen CHPJ), která zajišťovala letní kurzy češtiny pro české děti z místní školy. Následně i sami Češi z nedalekého Cahulu začali pro sebe organizovat podobný kurz. Tentokrát však pro dospělé. Působení CHPJ začalo brzy přinášet první ovoce. Jednak byl na jeho popud obnoven místní spolek Novohrad a díky výuce češtiny dnes již rovněž řada dětí a mládeže do 15. let a mluví poměrně plynulou, spisovnou češtinou. V tom je situace analogická u generace, která si ve třicátých letech prošla výukou češtiny (a v češtině. pozn. aut.) pod vedením učitele Římovského. Také na nich lze vidět, že jsou zvyklí češtinu běžně používat, i když v poněkud archaičtější podobě než děti, které se dnes vzdělávají pod vedením dobrovolníků z Čech. Od předloňského podzimu se čeština vyučuje i v průběhu školního roku. Ironií je, že na hodiny dochází možná více moldavských dětí než potomků místních krajanů, i když i v tomto ohledu je situace obdobná jako za fungování první české školy v letech 1934-1941 „*V: A je to Čech, nebo to není Čech. R: Ne to už rodiče byli Bulhaři a nebo Moldovani, ale von chodil do české školy. Byli takoví. V: A uměl česky? R: No mluvil po česky. To byli mí rovesníky...chodili se mnou do školy, ale jejich rodiče byli*

¹²⁵ CHALOUPKA, Vladimír. Češi v Moldavsku (bývalé Besarábii) [online]. 2004 [cit. 2008-03-26]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://krajane.radio.cz>>.

*Bulhari...nebo Moldovani. Ale chodili do české školy, nebylo jich hodně...ale...mluvili po česky“.*¹²⁷

5.3. Etnická identifikace

Je zřejmé, že o osudy českého jazyka v Goluboje si od nynějška není třeba dělat starosti. Jak jsou na tom ale místní Češi s etnickým vědomím? S etnickou identitou, která se sice o jazyk opírá, ale může existovat i nezávisle na něm? Jazykové proměny v obci jsou nyní velice rychlé a týkají se především nejmladší generace. Rozhodně je také nelze považovat za přirozené, alespoň ne ve smyslu vlastního procesu etnické transformace. Dějí se totiž převážně na základě vnějších podnětů. Za přirozené můžeme naopak považovat plynulé reakce na změny mezi členy produktivní generace, kteří se teprve vypořádávají se svým nedávným odklonem od češtiny a jednoznačně definované identity. V oblasti etnického vědomí tedy sledujeme několik paralelních vlivů.

Do příchodu učitele Římovského a pozdější pomoci Československé vlády, byla soudržnost komunity místních Čechů postavena převážně na příbuzenství, méně pak již na etnicitě. Svědectví o tom nacházíme hned v několika faktech. V roce 1901 byla, v tehdy ještě převážně českém Goluboje postavena na místní náklady škola, kde se ovšem vyučovalo pouze v ruštině. O několik let později, kdy se po první světové válce poprvé o místní krajany zajímala československá strana, byla úroveň češtiny podle všeho velmi tristní: „*Mladá česká generace již nemohla číst české knihy, protože neuměla číst česky.*“¹²⁸ Přestože byla tedy ve zmíněné době čeština jako hlavní etnický znak již na ústupu a kultura místních zřejmě příliš nepřipomínala kulturu několik tisíc kilometrů vzdáleného českého národa, přísná endogamie se kupodivu u většiny- pokud to šlo- dodržovala nejméně do konce druhé světové války. Pozdější působení Římovského, i když netrvalo více než osm let, pravděpodobně posunulo hranice etnické identifikace jiným směrem, blíž k jazyku a kultuře, což měl symbolizovat i nápis „*Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí*“¹²⁹ na čelním štítu dnes již neexistující budovy české školy. Vlivem českojazyčného

¹²⁶ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Vysvětlivky V: výzkumník. R: respondent.

¹²⁷ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Vysvětlivky V: výzkumnice. R: respondent.

¹²⁸ GRACIANSKÁ, N., N., ZELENČUK, V., S. *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR*. Český lid. 1974, roč. 64, str. 177

¹²⁹ Tamtéž

školství se obnovila znalost jazyka v komunitě a rozšířilo povědomí o československém národě a jeho základních symbolech. Význam patřičného vzdělání pro revitalizaci a udržování *ethnicity* si místní Češi dodnes jasně uvědomují: „R: *Já vám řeknu, kdyby byla česká škola tady, víc by bylo Čechů v Goluboji u nás...víc by bylo než těch Moldavanů a než těch Ukrajinců...Kdyby byla česká škola, jejich děti by chodily do školy a jejich děti by byli Češi...točně by byli Češi. A když ta škola není, voni se učeť moldavsky.*“¹³⁰ Jenže na druhou stranu se při zjišťování základních komponent *ethnicity* ukazuje i něco jiného: „V1: *Jestli by o sobě mohl říct „Já jsem Čech“, ale nemluvil po česky?...R:Da nacionálnost on jest Čech. A jestli nemluvil po česky, no von je čech, kaněčno. V2: Krví je Čech? R: Da krví von je čech. Jestli von nemluvil tam 50, 60 let, von mluvit može po česky, no špatně. A nebo jeho děti, jestli von nemluvil po česky s nima, kaněčno, že voni neuměj dobře po česky.*“¹³¹ Paradoxně je pro místní Čechy tedy užívání češtiny základním znakem etnické příslušnosti, ale zároveň není tím, co by samo tuto etnickou příslušnost utvářelo. Ta je v jednoznačných případech, kdy oba rodiče dotyčného byli Češi¹³² jednoduše dána původem. V méně jednoznačných případech je potvrzena jazykem nebo zápisem v osobním dokumentu. Pokud chybí i úřední zápis, který by dokládal dotyčnému českou národnost, ale alespoň jeden z jeho rodičů byl přesto Čech, pak se jeho identifikace stává víceméně dobrovolnou. Na přímo položenou otázku po objektivních znacích české *ethnicity* však místní obvykle nedovedou jednoznačně odpovědět: „V: *Takže když je někdo Čech, tak to závisí na tom jestli mluví česky... nebo jak se to projevuje, že je někdo Čech? Že mluví česky, nebo že jeho rodiče jsou češi? R: Co von chce, co si vybere. V: No a když nemluví česky tak je to Čech nebo není? R: Jestli jeho rodiče jsou češi, estli von chce, tak von se počítá Čechem.*“¹³³

V brzké době se čeština v Goluboje díky intenzivním kurzům češtiny pravděpodobně znovu stane nejdůležitějším znakem etnické příslušnosti. V souvislosti s tím se nabízí dvě otázky. První z nich je, jakým metrem budou posuzovány děti ukrajinských a moldavských rodičů, které se na nynějších kurzech v obecní škole naučí hovořit česky a druhá, zdali se jazykové změny dotknou také jiné než nejmladší generace, která s největší pravděpodobností využije své znalosti k pracovní či studijní migraci. Takto předjímat další vývoj však není našim úkolem.

¹³⁰ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety Vysvětlivky: R: respondent

¹³¹ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety. Vysvětlivky: V1: výzkumník 1; V2: výzkumník 2;R: respondent.

¹³² V těchto případech se v Goluboje běžně používá spojení „čistý Češi. Pozn. aut.

5.4. Paměť¹³⁴ a krajané

V této podkapitole se pokusíme o jemný nástin vzájemných souvislostí mezi současným děním kolem českých krajanů v moldavské obci Goluboje a jejich tzv. kolektivní paměti i jejím vlivem na etnickou identitu. Stejná paměť, tentokrát jako oficiální interpretace dějin bude pro nás také důležitá u iniciátora a donátora krajanského rozvoje-českého státu.

Krajané, sami o sobě představují jistý imaginární druh pospolitosti se specifickou vazbou k českému národnímu státu. Samotný tento pojem bychom mohli považovat za myšlenkový konstrukt konce 19. století.¹³⁵ Za jakési přirozené rozvinutí středoevropské formy nacionalismu-etnonacionalismu. Jeho politické a ekonomické dopady se naplno projeví ve století následujícím. Jedním z pilířů programu „krajanské péče“¹³⁶ bylo rozvíjení povědomí o „vlasti původů“ mezi někdejšími vystěhovalci, aby posléze oni sami sebe chápali jako odloučenou větev¹³⁷ československého národa. Jinými slovy, aby se jim ve sdílené kulturní paměti uchovaly české země jako domovina. Jedním z předpokladů, se kterým jsme vstupovali do výzkumu, proto bylo, že se toto povědomí o „vzdálené vlasti“ udrželo mezi Čechy v Goluboje do dnešních dní. Tato hypotéza se však nakonec příliš neosvědčila a zdejší krajané zaujímali v tomto ohledu poměrně realistická stanoviska: „RA: A už vodjíždět vodsud jaksi se nám taky nechce. Je to naše rodina už, žijeme tady, je to naše rodina... V: A vy nechcete? RA: A ja nechci. Ja nevím proč... V: Jste tady doma? RA: Jo, ja jsem tady doma. Ja vyjdu na ulici, mě všichi znáji. RT: A kdo nás tam čeká? RA: Jo, nás tam jako žádněj nečeká. RT: Práci žádnou si tam nenajdeme... RA: Může bejt i u vás

¹³³ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety. Vysvětlivky: V: výzkumnice; R: respondent

¹³⁴ Touto pamětí máme na mysli paměť kulturní, nebo kolektivní, tak jak ji definoval například Jacques Le Goff: „...historii, kterou označujeme jako „ideologickou“ a jež tato fakta popisuje a uspořádává v souladu s určitými zavedenými tradicemi“. Touto...historií je kolektivní paměť, která má sklon směřovat dějiny a mýtus. GOFF, J., L. *Paměť a dějiny* (Praha 2007). s.72. Pro Todorova je zase „paměť...nutně výběrem: některé rysy událostí jsou uchovány, jiné se hned nebo postupně ocitají stranou a jsou tedy zapomínány.“, přičemž tato charakteristika se vztahuje právě na analogii mezi pamětí člověka a její metaforou jako paměť kolektivu. Viz. TODOROV, T. *Zneužívání paměti*. In BENZA, A. *Politika paměti: Antologie francouzských společenských věd*. (Praha 1998). s. 91-113.

¹³⁵ Srov.: HIRT, T., JAKOUBEK, M. *Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa. Proměny kolektivní identity vojvodské náboženské obce*. Český lid. 2005, roč.92, č.4, s. 339-341.

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ Odkaz na knihu: KARAS, F. *Československá větev zapomenutá mezi nebem a zemí. Čechové v rumunsku* (PRAHA 1937)

lepčí, já neříkam...ale mě se vodsud taky nechce vodjíždět.“¹³⁸ Jinak se ovšem při interakci státu s krajanskými spolky pracuje s touto představou dodnes. Vždyť už samotný termín „krajan“, odkazuje k tomu, že dotyčný vlastně pochází ze stejného kraje jako „my“, ze stejné české země. S tím také, jako se zcela reálným faktem nakládá česká imigrační politika.¹³⁹ „Na zajišťování ubytování přesídlencům v rámci akce „Návrat domů“ vyčleňovala vláda České republiky do roku 2001 každoročně finanční prostředky ze svého rozpočtu.“¹⁴⁰ Není to tedy jen jazyk, ale především motiv společné vlasti, které mají Čechy v Čechách spojovat s krajanskými Čechy v cizině a udržovat povědomí a úctu k České republice v různých koutech světa.

Co se týče vlastní paměti golubojských Čechů jako skupiny, která by se kulturní narací vymezovala vůči okolním etnikům, pak je třeba konstatovat, že tato paměť není nikterak specifická sama o sobě a pro případné zájemce se musí pracně hledat a rekonstruovat. Traduje se víceméně pouze v několika vyprávěních, jež ale nejsou více než etnickými auto-stereotypy. Sdílená je například představa o kulturní nadřazenosti místních Čechů nad ostatními obyvateli obce včetně jejich vyšší inteligence, což má svůj příznačný protipól ve stereotypnímu mýtu o hlouposti Moldavanů a v několika dalších podobných. Jinak byla ale až doposud česká identita, pokud bychom o ní rozmýšleli jako o reálném historickém činiteli, vnímána do jisté míry hlavně jako určité specifikum všeslovanské pospolitosti, která je pro větší část „aktivních“ krajanů sdílenou totožností se skutečnými obsahy. Současná podoba slavismu je typická hlavně svou nostalgií po Sovětském svazu, jež v mnoha ohledech připomíná takřka politickým program. Například u moldavské vládní komunistické strany. Cizinec v Moldávii je překvapený mírou postsovětských historických reminiscencí, pro které je typická projekce ideálu do nedávné komunistické minulosti. Mnozí lidé vlastně žijí nostalgií, usazení v útrpně sdílené paměti, která přitakává vlivu Ruska, jako přirozeného následníka SSSR. Po hranici tohoto slavjanofilství až panslavismu¹⁴¹ také prochází opravdový konfliktní potenciál, neboť se v něm vymezuje

¹³⁸ Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety. V: výzkumnice; RA: respondentka; R: respondent.

¹³⁹ Na internetových stránkách Odboru pro krajany, kulturu a prezentaci MZV ČR se mimo jiné dočteme: „...je v provozu portál www.krajane.net ke komunikaci mezi zahraničními Čechy a domovem a mezi zahraničními Čechy navzájem“ Na jiném místě se zase dozvídáme, že „OKKP prověřuje předložené listinné doklady svědčící o českém původu žadatele (matriční doklady žadatele a jeho předků v přímém pokolení; obvyklost jména žadatele nebo jeho přímých předků českých zemích...“ Zdroj: Krajané: Portál pro krajany [online]. 2004 [cit. 2008-03-24]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

¹⁴⁰ UHEREK, Z., VALÁŠKOVÁ, N., KUŽEL, S., DYMĚŠ, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky* (Praha 2003). s. 120.

¹⁴¹ Ke kořenům panslavismu uvádí Voráček: „Jednalo se o ne zcela konzistentní soubor idejí, jež směřovaly k prosazování a obhajobě politické, kulturně civilizací a náboženské jednoty slovanských národů. Ruský

veškeré slovanské obyvatelstvo proti zbytku světa. Někteří zdejší Češi nás během našeho výzkumu například odrazovali od přílišného příklonu k západní, především německé kultuře a vyzdvihovali naopak důležitý prvek slovanské vzájemnosti. V konkrétních podmínkách zdejšího venkova toto všeslovanství v praxi znamená utváření prozatím ještě psychologické hráze proti místnímu rumunskému, moldavskému obyvatelstvu. „R: *Tady takový lidi. Karel čtvrtý von jak hovořil, že Rumun to není nacionálnost, to je profésia. To su jeho slova, z historie český. To ne, že já jsem si sám vymyslel.*“¹⁴². Na tomto místě přestávají být etnické hranice folklórem a stávají se skutečnou hrozbou pro místní stabilitu.

panslavismus. Ruský panslavismus je do jisté míry součástí ideového konceptu panslavismu, který vycházel z představ intelektuálních elit malých národů o jejich kulturně civilizační vzájemnosti.“ VORÁČEK, E. *Eurasijství v Ruském politickém myšlení.: Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace* (Praha 2004).s. 57.

¹⁴² Vlastní terénní záznamy. Fonetický přepis rozhovoru z audio kazety. Vysvětlivky: respondent.

6. POLITICKÉ A EKONOMICKÉ STIMULY A JEJICH VLIV NA REVITALIZACI ETNICKÉ IDENTITY

6.1. Krajská politika České republiky¹⁴³

Veškeré kulturní, vzdělávací i podpůrné aktivity českého státu mezi krajskými skupinami v zahraničí, jež se dříve souhrnně označovaly jako *krajská péče*, nejsou pouze náhodnými projevy blahosklonnosti českých úřadů, nýbrž jsou pevně zakotveny v institucionálním rámci a řízeny Odborem pro krajany, kulturu a prezentaci (OKKP), Ministerstva zahraničních věcí České republiky. V tomto Česká republika navazuje již na prvorepublikovou tradici organizované péče o krajské skupiny, která se realizovala například prostřednictvím dodnes existujícího Československého ústavu zahraničního či jednotlivými zastupitelskými úřady. Na rozdíl od meziválečného období však není českou stranou vyvíjen tak silný ideologický nátlak na „krajské obrození“ a stát chápe, v duchu doby, svoji pomoc spíše jako poskytování hmotných či finančních prostředků na aktivity samotných krajských spolků. Do roku 2002 byla vládní subvence a spolupráce s krajany umožněna skrze programy humanitární či rozvojové spolupráce. Mezi lety 2002 až 2005 nejprve úřadem vlády a posléze i MZV jako jednorázové akce. Od roku 2006 pak byla krajská problematika jednotně ošetřena podle usnesení vlády 1622/2005 o programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006 až 2010. Podpora krajských spolků a jejich aktivit včetně revitalizace českého jazyka zahrnuje pestrou paletu činností prováděných jak samotným OKKP (jako například vydávání potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě, zasílání učebnic, knih nebo jiných pomůcek pro potřeby škol nebo spolků, udělování stipendií studentům z krajských rodin, registraci krajských spolků), tak v pověření i Českým rozhlasem (který provozuje stanici Čro 7- Radio Praha a internetový server *krajane.net*, specializované na jednosměrnou i obousměrnou komunikaci s českými komunitami v zahraničí) a v neposlední řadě také neziskovými organizacemi jako je například Centrum pro humanitární pomoc krajanům (dále jen CHPK), která z financí získaných z rozpočtu MZV organizuje letní kurzy českého jazyka přímo v krajských obcích.¹⁴⁴ „V souladu s usnesením vlády č 1622/2005“¹⁴⁵,

¹⁴³ Všechny uvedené informace jsme získaly ze serveru www.mzv.cz

¹⁴⁴ Centrum pro humanitární pomoc krajanům získalo v letošním roce na svou činnost dotaci 387 000 korun. Zdroj: Dotace OKKP nevládním neziskovým organizacím v ČR na rok 2008 [online]. 2004 [2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

může také MZV poskytnout prostřednictvím OKKP jednorázový finanční příspěvek, tzv. finanční dar, jednotlivým krajským spolkům na konkrétní projekty. Možnost získat tyto peníze existuje každým rokem, ovšem o konečném udělení tohoto příspěvku se rozhoduje na základě posouzení žádosti vyplňované dle předepsaného formuláře jednotlivými spolky. V roce 2006 byly poskytnuty peněžní dary v celkové hodnotě 20 165 000 korun, v dalším roce to bylo 20 567 860 korun a letos se počítá s částkou až 20 988 00 českých korun jež poputují celkem do 166 krajských spolků ve 44 zemích světa. Pro nás je zajímavé především sledování výše darů určených spolku „Novohrad“, který sdružuje Čechy v moldavském Goluboje. Ti získaly v roce 2006 úctyhodných 800 000 korun určených převážně na rekonstrukci hudební školy. V roce 2007 a 2008 potom 100 000 a 125 000 korun, jejichž přesné využití se nám však nepodařilo zjistit.

6.2. Krajský spolek a jeho pravomoci

V pravidlech pro „poskytování peněžních darů do zahraničí prostřednictvím Odboru kulturních a krajských vztahů“¹⁴⁶ se můžeme dočíst, že: „Peněžní dar je možno poskytnout výhradně právnickým osobám (...), zejména krajským spolkům...“¹⁴⁷ Jinými slovy bez pomoci krajského spolku nemůže krajská komunita o finance vůbec usilovat. Tím ovšem spolkové pravomoci nekončí. Jeho další úlohou je například zajišťovat vydávání potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě z OKKP MZV ČR všem osobám českého původu, které o to v působišti spolku zažádají. Bez zprostředkování není rovněž možné využít nabídky letních i celoročních kurzů českého jazyka, realizovaných v krajských osadách CHPK nebo samotným MZV a není rovněž možné vysílat místní učitele na jazykové pobyty v Dobrušce.¹⁴⁸ Z uvedených faktů tedy vyplývá, že krajské spolky nevznikají pouze k organizování projevů národního uvědomění, jak by se mohlo zdát, ale spíše pro možnost získávat příjmy, k centralizování těchto příjmů a komunikaci s donátorskými institucemi. Skrze spolek jsou také zajišťovány audience

¹⁴⁵ Poskytování peněžních darů: Pravidla Ministerstva zahraničních věcí České republiky pro poskytování peněžních darů do zahraničí prostřednictvím Odboru kulturních a krajských vztahů [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ Tamtéž

¹⁴⁸ Čtyřtýdenní kurz českého jazyka ve východočeské Dobrušce pro zájemce z krajských komunit pořádá každoročně MZV ve spolupráci s Ministerstvem školství. Kurz má za cíl především rozšíření jazykových dovedností jeho účastníků, kteří je pak mohou dále uplatňovat při výuce češtiny ve svých domovských

oficiálních delegací a spolek proto složí i ke komunikaci a sebezprezentaci před prestižní a rozvinutou zemí, jakou je (z moldavského pohledu) Česká republika.

Přesné kompetence výkonných členů spolku a pravidla pro správu přidělených financí se nám nepodařilo zjistit, neboť ani na stránkách MZV nejsou tyto údaje k dispozici. Rovněž uplatňování kontrolních mechanismů vůči využívání peněžních darů dle doslovného znění projektů ze strany MZV nám není známo¹⁴⁹. Z výzkumu a pozorování v dané lokalitě jsme ovšem nabyli dojmu, že spravování peněz i samotné fungování spolku, například při zajišťování zmíněných potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě, jsou častým zdrojem rozbrojů mezi jeho členy. Vydávání těchto potvrzení může být ostatně jednou z dalších ekonomicko-politických pohnutek pro důsledné deklarování české krajské identity. Za příznivých okolností totiž jejich držitelům umožňuje „v souladu s usnesením vlády ČR č. 72“¹⁵⁰ získat povolení k trvalému pobytu a později usilovat i o české občanství. OKKP, která potvrzení skrze spolek uděluje, prověřuje mimo jiné i „kompaktnost komunit v jednotlivých zemích; znalost českého jazyka;“, což samo o sobě může být dostatečným důvodem k osvěžování jazyka, organizování jazykových kurzů i k celkovému utvrzování krajské kolektivní identity. Naneštěstí je ovšem udělení těchto potvrzení, postaveno hlavně na zápise národnosti dotyčného žadatele v osobním úředním dokumentu, například v pase. Jak už víme v sovětské praxi bylo zvykem tuto národnost zapisovat výhradně po otci. Pro potenciálního žadatele o pobyt to tedy může vypadat jako „špatný vtíp“, když má s úředně stvrzenou českou národností pouze matku, protože jeho šance se tím skutečně výrazně snižují. Vzhledem k tomu, že ještě existují i další kritéria pro udělení potvrzení, jako například zmíněné ovládnutí českého jazyka, snaží se největší počet místních, zejména nejmladších krajanů využívat jazykových kurzů, které jsou jim od podzimu 2006 zajišťovány přímo na místě a celoročně místní učitelkou. Především pro ty adepty, kteří eventuelně pomýšlejí na studium či kariéru v České republice a vzhledem k současné národnostní politice Moldávie si mohou svou národnost sami zvolit¹⁵¹, (českou a například moldavskou nebo

obcích. Zdroj: Kurs českého jazyka pro krajany: Kurs českého jazyka pro krajany v Dobrušce v roce 2008 [online]. 2004 [2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

¹⁴⁹ Na stránkách MZV je pouze zmíněno: „Příjemce daru umožní na požádání MZV provedení kontroly a ověření správnosti použití daru ve svém účetnictví.“ Zdroj: Poskytování peněžních darů: Pravidla Ministerstva zahraničních věcí České republiky pro poskytování peněžních darů do zahraničí prostřednictvím Odboru kulturních a krajských vztahů [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

¹⁵⁰ Potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě v zahraničí [online]. 2004 [cit. 2008-03-29]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz>>.

¹⁵¹ Viz výše-str.: 24.

ukrajinskou) budou jim jazykové, kulturní a politicko ekonomické impulsy z české strany, zprostředkované krajanským spolkem či českojazyčným vzděláváním důležitým vodítkem při rozhodování o výběru kodifikované etnické příslušnosti.

7. ZÁVĚR

Závěr využijeme jako prostor ke shrnutí, utřídění a vyjasnění poznatků, uvedených v této práci o etnické identitě moldavských krajanů a faktorech, které napomáhaly jejímu udržení a transformování do nynější podoby. Jako hlavního aktéra těchto etnických procesů jsme přitom nedosadili samotné etnické společenství krajanů, nýbrž národnostní principy státních útvarů, které svým působením nejvíce ovlivnily dění ve zmíněné krajanské komunitě. Sledované národnostní principy by především v pojetí Československa a pozdější České republiky nejvíce korespondovali s fenoménem nazývaným v odborné literatuře jako etnonacionalismus. V případě Sovětského svazu se naopak jednalo o specifické propojení několika přístupů, kterým jsme se podrobněji věnovali v kapitole o teoretickém zakotvení. K upřednostnění politických faktorů jsme dospěli na základě předpokladu, že *eticita* není sama o sobě nositelkou emancipačního potenciálu ani zárodečným stadiem národa, ale slouží především k vymezení hranic sociálního prostoru.

Jak jsme uvedli, ještě předtím než se v Goluboje začal angažovat československý stát, byla identita zdejších Čechů vystavěna především na příbuzenství. Od třicátých let se díky krajanskému hnutí a českému vzdělání její chápání posunulo blíže k jazyku a kultuře. Na zachování českého jazyka a identity v obci měl vliv převážně zájem Československa v rámci programu „krajanské péče“ a pozdější národnostní politika Sovětského svazu, která českou etnicitu kodifikovala v podstatě jako právně závaznou kategorii. Po rozpadu komunistického bloku český stát pokračuje v tradici krajanské politiky a všemožně podporuje, nebo dokonce iniciuje aktivity místního krajanského spolku. Samotná etnická příslušnost je dána původem („čistý Češi“), jazykem, nebo zápisem národnosti v úředním dokumentu. Ve většině nejednoznačných případů je však její volba dobrovolná. Pro některé jedince není vyhraněná etnická příslušnost prioritou, a proto připouštějí pluralitu svých paralelních identit. Hranice české pospolitosti se zpočátku udržovali pomocí endogamie a izolovaného komunitního života ve vlastní oddělené části obce. Toto dělení začalo slábnout již v meziválečném období a s konečnou platností padlo v šedesátých letech vlivem jak modernizace a jednotného hospodářství v zemědělském družstvu, tak také s rostoucím přílivem ukrajinského a moldavského obyvatelstva. Od šedesátých let také v obci běžně dochází ke smíšeným sňatkům. Děti, které vzešli z takovýchto sňatků většinou vyrůstaly v mnohojazyčných rodinách a vyznačují se proto spíše mnohočetnou

identitou. Děti z následující generace potom obvykle definitivně splynuly s moldavskou nebo ukrajinskou větví, k českému původu se příliš nehlasí a česky již prakticky nehovoří. V tomto ohledu se však může situace v jednotlivých rodinách značně lišit a nejmladší potomci českých krajanů spolu s malými Ukrajinci a Moldavany, kteří navštěvují kurzy češtiny, budou naopak ovládat češtinu poměrně obstojně.

Na revitalizaci českého jazyka a identity v moldavském Goluboje se podílejí také politické a ekonomické stimuly. Jedním z důvodů pro obnovu místního krajanského spolku byla totiž možnost přijímat skrze něj tzv.: peněžní dary z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Ministerstvo zahraničí také prostřednictvím spolku uděluje zájemcům z řad krajanů potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě, které výrazně usnadňují udělení trvalého pobytu na území české republiky.

8. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

8.1. Literatura

BAČOVÁ, V.: Etnická identita a historické zmeny: Štúdia obyvateľov vybraných obcí Slovenska. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1996

BARŠA, P., STRMISKA, M.: Národní stát a etnický konflikt. Politologická perspektiva. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999

BATEMAN, G., EGANOVÁ, V.: Encyklopedie: Zeměpis světa. Přeložily: Marta Bušková a Václav cílek, 2. Aktualizované vyd. Praha: Columbus, 1999

GELLNER, E.: Nacionalismus. Přeložily Petr Skalník a Hana Novotná. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002

GIDDENS, A.: Sociologie. Přeložil Jan Jařab. 1. vyd. Praha: Argo, 1999

GOFF, J.,L.: Paměť a dějiny. Přeložila Irena Kozelská. 1. vyd. Praha: Argo, 2007

HENDL, J.: Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace . Praha: Portál, 2005.

HOBBSBAWN, E.: Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita. Přeložil Pavel Pšeja . Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.

HOLÝ, L.: Malý český člověk a skvělý český národ : národní identita a postkomunistická transformace společnosti. Přeložil Zdeněk Uherek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001

HROCH, M.: Pohledy na národy a nacionalismus. Čítanka textů. Praha: SLON-Sociologické nakladatelství, 2004

KARAS F.: Československá větev zapomenutá mezi nebem a zemí. Čechové v Rumunsku,

vydal spolek Komenský, Praha 1937

KOLEKTIV A.: Velký sociologický slovník. 1.vyd. Praha:..., 1996

MURPHY, R., F.: Úvod do sociální a kulturní antropologie. Přeložila Hana Červinková.
Praha: SLON-Sociologické nakladatelství, 2004

POLÁČEK, K.: Bylo nás pět. Praha: Albatros, 1986

PRŮCHA, J.: Interkulturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a
národů. Praha: Portál, 2004

RICEOUR, P.: Křehká identita. Úcta k druhému. Přeložil...Praha: Carolinum, 2000

ŘÍMOVSKÝ, J.: Kronika Novohradu. Opis. Dopsána roku 1934.

SILVERMAN, D.: Ako robiť kvalitatívny výskum. 1. vyd. Bratislava: Ikar, 2005

ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace.
Praha: Cargo publishers, 2000

TESAŘ, F.: Etnické konflikty. Praha: Portál, 2007

TODOROV, T.: Zneužívání paměti. Přeložil Karel Thein. IN: BENSA, A. ed.: Antologie
francouzských společenských věd. Politika paměti. Praha: CeFRes, 1998

UHEREK, Z., VALÁŠKOVÁ, N., KUŽEL, S.: Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do
České republiky. Praha, Etnologický ústav AV ČR 2003

VANĚK, M. a kol.: Orální historie. Metodické a technické postupy. Olomouc:
Nakladatelství Univerzity Palackého, 1998

VORÁČEK, E.: Eurasijství v ruském politickém myšlení. Osudy jednoho z porevolučních
ideových směrů ruské meziválečné emigrace. Praha: Set Out, 2004

8.2. Odborné články

AGAR, M., H.: Dát etnografii nový rozměr aneb od „kruhu“ k „plektru“. Přeložil Ivo Vasiljev IN: Český lid 78, 1991, 2, str.: 78-84

BROUČEK, S. a kol.: Základní pojmy etnické teorie. IN: Český lid 78, 1991, 4, str.: 237-258

GRACIANSKÁ N.N., ZELENČUK V.S.: Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR. Přeložila A. Landová. IN: Český lid 61, 1974, str.176-180

GUILLEMIN, M., GILLIAM, L.: Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky ve výzkumu. Přeložili Jiřina Zachová a Zdeněk Konopásek. IN: Biograf č 35, 2004, str.: 11-31

HIRT, T., JAKOUBEK, M.: Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: Proměny kolektivní identity vojvodské náboženské obce. IN: Český lid 92, 2005, 4, str.: 337-366

HOLÝ, L.: Svoboda, národ a jednatel v České kultuře. IN: Český lid 78, 1991, 2, str.: 73-78

KONOPÁSEK, Z.: Nesnáze s etnometodologií. IN: Biograf č. 38, 2005, str.:85-109

LOZOVIUK, P.: Etnoregionalismus a globalizace IN: Střední Evropa č. 113, 2002, str.: 59-71

NOSKOVÁ, J.: Tazatel dotazovaný – dočasní přátelé? IN: Biograf č. 35, 2004, Str.:121-126

SKUPNIK, J.: E kultura unum, či E pluribus unum? Kulturně exkluzivní koncept národa a národní identity. IN: Český lid, 84, 1997, 1, str.: 65-77

STADGARDT, N.: Původy konstruktivistické teorie národa. Přeložil Zdeněk Pokorný. IN: Sociologický časopis 31, 1995, 2, str.:169-185

ŠNIRELMAN, V., A.: Etnogeneze jakožto etnopolitika aneb proč se sověti tolik věnovali etnogenetickým studiím. IN: Český lid, 84, 1997, 1, str.:39-56

8.3. Internet

About Moldova [online]. 1997 [cit. 2008-03-22]. Angličtina. Dostupný z WWW: < <http://moldova.org/pagini/eng/1/1/> >.

Dotace OKKP nevládním neziskovým organizacím v ČR na rok 2008 [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: < <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=53652&ido=8747&idj=1> >.

GOMBOS, L. .: Dejte našemu národu právo nazývat se Moldavané.: Rozhovor s Vasilem Statim, jazykovědcem a autorem Moldavsko-rumunského slovníku [online]. 2000 [cit. 2008-03-22]. Čeština. Dostupný z WWW: < <http://www.navychod.cz/?req=print&id=271> >

CHALOUPKA, Vladimír. Češi v Moldavsku (bývalé Besarábii) [online]. 2004 [cit. 2008-03-26]. Čeština. Dostupný z WWW: < http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/495 >.

Krajané: Portál pro krajany [online]. 2004 [cit. 2008-03-24]. Čeština. Dostupný z WWW: < <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=27051&ido=8749&idj=1&amb=1> >.

KRAVČÍK, J.. Symboly moldavské státnosti [online]. 2000 [cit. 2008-08-22]. Čeština. Dostupný z WWW: < <http://www.navychod.cz/?req=article&id=26> >.

Kurs českého jazyka pro krajany: Kurs českého jazyka pro krajany v Dobrušce v roce 2008 [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?ido=8887&idj=1&amb=1&ikony=&trid=1&prsl=&poccl=>>

Moldavsko: Program zahraniční a rozvojové spolupráce s Moldavskem [online]. 2004 [cit. 2008-03-19]. Čeština. Dostupný z WWW:

< <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=42947&ido=18930&idj=1> >

Poskytování peněžních darů: Pravidla Ministerstva zahraničních věcí České republiky pro poskytování peněžních darů do zahraničí prostřednictvím Odboru kulturních a krajanských vztahů [online]. 2004 [cit. 2008-03-27]. Čeština. Dostupný z WWW:

< <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=36880&ido=17214&idj=1&amb=1> >.

Potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě v zahraničí [online]. 2004 [cit. 2008-03-29]. Čeština. Dostupný z WWW: <http://www.mzv.cz>.

<<http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?ido=8882&idj=1&amb=1&ikony=False&trid=1&prsl=False&poccl=1>>

ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Po 2. světové válce Češi v moldavském Holuboje umírali hladem [online]. 2004 [cit. 2008-03-26]. Čeština. Dostupný z WWW:

< http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/806 >.

ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. V moldavském Holuboje udrželi čeští krajané dávný posvícenecký zvyk - stínání kohouta [online]. 2004 [cit. 2008-03-29]. Dostupný z WWW:

< http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/768 >.